

Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлиги

Долбоор

Окутуу орус, өзбек, тажик тилдеринде жүргүзүлүү мектептердин 5-9,10-11-класстары үчүн кыргыз тили боюнча предметтик стандарт

Предметтик стандартты иштеп чыккандар:

Осмонова П., Бишкек ш. «Социалдык интеграциялоо борбору» коомдук бирикмесинин экинчи тилдерди окутуу усулдары боюнча эксперт

Рысбаев С., педагогика илимдеринин доктору, профессор, КББАнын мамлекеттик, расмий, чет тилдер жана лингводидактика лабораториясынын башчысы

Оморова А., Бишкек ш., орус тилдүү №28- мектеп-лицейи, кыргыз тили мугалими

Андарова Г., Жалал-Абад обл. райББ орус тилдүү, өзбек тилдүү мектептердин усулчусу

Аманкулова А., Шопоков ш. орус тилдүү №1 ОМ кыргыз тили мугалими

Буйлякеева Р., Бишкек ш. орус тилдүү №13 МГ кыргыз тили мугалими

Жумалиев Ж., Балыкчы ш. орус тилдүү №3 ОМ кыргыз тили мугалими

Досалиева Н., Бишкек ш. орус тилдүү №6 АОТК кыргыз тили мугалими

Иргебаева Ж., Каракол ш. Х.Карасаев ат. түрк лицейинин орус класстарындагы кыргыз тили мугалими

Камбаралиева У., филология илимдеринин кандидаты, Борбордук Азиядагы Америка университетинин профессору, Бишкек ш.

Мажитова Р., Кыргыз-Түрк «Манас» университетинин улук окутуучусу

Парпиева И., Кызыл-Кыя ш. Карбышев ат. орус тилдүү №1 ОМ кыргыз тили мугалими

Сатылганова Б., Шопоков ш. орус тилдүү №1 ОМ кыргыз тили мугалими

Токтоналиева Г., Бишкек ш. орус тилдүү №29 ОМ кыргыз тили мугалими

Чаргынбаева Б., Шопоков ш. орус тилдүү №1 ОМ кыргыз тили мугалими

Бишкек ш. 2014-ж.

Мазмуну:

1-бөлүм. Жалпы жоболор

- 1.1. Документтин макамы жана түзүмү
- 1.2. Негизги түшүнүктөр жана терминдер

2-бөлүм. Предметтин концепциясы

- 2.1. Окутуунун максаттары жана милдеттери
- 2.2. Предметтин усулдук негиздери
- 2.3. Предметтик билгиликтер
- 2.4. Предметтик жана **түйүндүү** билгиликтердин байланышы
- 2.5. **Мазмундук** нуктар. Окуу материалдын мазмуну боюнча бөлүнүшү
- 2.6. Предмет аралык байланыштар жана өзөктүү тематикалык нуктарды жүзөгө ашыруу

3-бөлүм. Билим берүүнүн жыйынтыктары жана баалоо

Мазмундук нуктар, билгиликтер жана окутуудан күтүлүүчү натыйжалар

- 3.1. Окуучулардын окутуусунун (баскычтар жана класстар боюнча) күтүлүүчү натыйжалары
- 3.2. Окуучулардын жетишкендиктерин баалоонун негизги стратегиялары

4-бөлүм. Окуу процессин уюштуруу боюнча талаптар

- 4.1. Ресурстук камсыздоо боюнча талаптар
- 4.2. Окутуунун чөйрөсүн түзүү

Пайдаланылган адабияттар

Лексикалык минимум

1-бөлүм. Жалпы жоболор

1.1. Документтин макамы жана түзүмү

Окуу китептердин авторлору, мугалимдер жана Кыргызстанда кыргыз тилин өнүктүрүүгө катышы бар адамдардын баары үчүн колдонмо катары **предметтик стандарт** экинчи тил иретинде окутулуучу кыргыз тили боюнча стандарттык талаптарды, жалпы билгиликтерди, окутуунун натыйжаларын жана мазмунун аныктайт. Ал окуучулардын азыркы заманда мамлекеттик тилди билүү керектигин түшүнүшүнө жана бул тилди баарлашуу, таанып билүү, өз мүмкүнчүлүктөрүн ачуу жана социалдык ыңгайлашуу каражаты катары пайдалануу муктаждыгын канааттандырууга, ошондой эле жарандык сапаттарын калыптандырууга, ар түрдүү коомдоштуктардын өкүлдөрүнүн арасында өз ара түшүнүүчүлүккө, кыргыз элинин маданиятын өздөштүрүүгө умтулушуна өбөлгө түзөт.

Кыргыз тили – Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тили, ал коомдук жашоонун ар кайсы: саясий, социалдык жана маданият сфераларында интеграциялык жана консолидациялоо функцияларды аткарат. Сөзсүз өтүлүүчү предмет катары кыргыз тили бардык жалпы билим берүүчү жана жогорку окуу жайларында өтүлөт. Мамлекеттик тилде сүйлөшүү жалпы билим берүү мектептин бүтүрүүчүсүнө өзүнүн өлкөсүнүн ийгиликтүү жана активдүү жараны болушуна мүмкүнчүлүк берет. Ошол эле учурда традициялык окутуу мамлекеттик тилди тил система катары окутууга багытталган жана коммуникациялык машыгууга көңүл аз бурулган.

Бул **предметтик стандарт** окуучулардын кептик билгилигин өнүктүрүү үчүн тил үйрөтүүнү грамматикалык нуктан ишмилдеттик-катыштык (функционалдык-коммуникативдик) нукка буруу максатында иштелип чыкты жана анын негизги талаптары менен натыйжаларын камтыды.

1.2. Негизги түшүнүктөр жана терминдер

Окуучулардын жетишкендиктери – 1) мезгил аралыгындагы ошол эле окуучулардын көрсөткүчтөрүнүн салыштырмалуу сандык талдоодо байкалган жылыштары; 2) мектептин бир нече жылкы бүтүрүүчүлөрүнүн субъективдүү позициясы менен ыңгайлашуу мүмкүнчүлүктөрүнүн көрсөткүчү боюнча ошол эле сандык жана сапаттык маалыматтарын салыштырууда байкалган оң өзгөрүүлөр.

Маданий-тилдик иденттүүлүк – өздөштүрүлүшү коомдук-маданийыңгайлашууга, тилдик чөйрөгө биригүүгө түрткү боло турган окуу жана баарлашуу тилин аныктоо.

Усул (метод) (грек. *metodos* – жол) – турмуш-тажрыйбада таанып-билүүнүн белгилүү натыйжаларына жетүү ыкмасы.

Окутуу усулдары (тар мааниде «усул-ыкма») – бул (мугалим жетектөөчү роль ойногондо) окутуунун билим берүүчүлүк, өстүрүүчү жана тарбиялоочу максаттарына жетишүүгө багытталган мугалим менен окуучулардын өз ара аракеттешүүсүнүн белгилүү ыкмалары (кеңири мааниде «усул-концепция») – окутуунун ыкмалары менен каражаттарынын жыйындысы.

Баа – шарттуу түрдө сан, тамга же башка белгилер (символдор) менен туюнтулган окуучулардын окуудагы жетишкендиктери.

Баа берүү – окуучулардын Алкактык улуттук жана предметтик куррикулумдарда бекемделген билгиликтеринин калыптануу даражасын сапаттык жактан аныктоо.

Баалоо – окуучуларды таанып-билүү ишмердигине, мугалимдин, класстын, мектептин ишине байкоо жүргүзүү, ошондой эле билим берүүнүн сапатын жакшыртуу максатында маалыматты сыпаттоо, чогултуу, каттоо жана чечмелөө процесси. Бул билим берүүдөгү пландалган натыйжаларга алынган натыйжанын дал келүү даражасын аныктаган тутумдуу процесс.

Предметтик билгилик – орчундуу билгиликтин бир түрү. Алкактык улуттук куррикулум орчундуу билгиликтердин тизмегин камтыйт, ал эмипредметтик куррикулум предметтик билгиликтер түрүндө аларды айрым предметтердин материалында конкреттештирет.

Портфолио (жетишкендиктер папкасы) – окуучунун жеке өзү тарабынан түзүлүүчү жана мектепте жана анын чегинен сырткары да ишмердиктин ар түрдүү окуу жана окуудан башка түрлөрүндө анын даярдык деңгээли менен жигердүүлүгүн иш жүзүндө көрсөткөн окуучунун жеке жетишкендиктеринин топтому; окуучулардын билим алуудагы жетишкендиктерин мониторингдөөнүн таасирдүү каражаты.

Натыйжалар (билим алуудагы) – окуучунун инсандык, жарандык жана кесиптик өзүн аныктоосундагы зарыл жана жетишерлик болгон жеке билгиликтеринин жыйындысы. Билим берүү процессинин белгилүү баскычында бүтүрүүчү тарабынан окутуу максатынын орундалышы иретинде туюндурулат.

Окутуу технологиясы – так жана конкреттүү коюлган максатты (окутуунун натыйжаларын) жана ага ийгиликтүү жетүүнү камсыз кылуучу окутуу усулдары менен ыктарын пайдаланууну камтыган мугалим менен окуучунун өз ара аракеттешүүсүнүн үлгүсү. Окутуу технологиясы мугалим менен окуучунун иштиктүү өз ара аракеттешүүсүнүн камсыз кылган таанып-билүү ишмердигинин стратегиясына негизделет.

Реквизит — документтин белгилүү түрүн тариздөөнүн милдеттүү элементи (датасы, колу ж.б.).

Кептик таяныч үлгү – кепте көп кайталануучу жана белгилүү кеп чөйрөсүнүн катыштык талаптарына ылайык колдонуучу даяр кеп формулалары. *Мисалы, сөз бериңиз, иштер кандай, кутмандуу кеч ж.б.*

Окутуу максаты – окуучуларкогнитивдик (таанымдык), аффективдик (сезимдик-баалуулук) жана жүрүм-турумдук чөйрөлөрдө жетише турган окутуунун акыркы жана аралык натыйжалары. Окуучулардын орчундуу жана предметтик билгиликтердин белгилүү деңгээлин өздөштүрүүсүнөн көрүнгөн (мугалим мыкты аңдап-түшүнө жана баалай биле турган) окутуунун натыйжалары аркылуу туюндурулат.

2-бөлүм. Предметтин концепциясы

2.1. Экинчи тилди окутуунун максаттары жана милдеттери

5 - 9 класстардын окуучулары үчүн максаттар:

1. Кыргыз тилинин тил нормалары, коомдун социалдык заказдары жана тил маданиятына ылайык оозеки жана жазуу тилдин билгичтиктерин (навык) овладение камсыздоо.
2. Окуучулардын жарандык жана инсандык сапаттарын калыптандырууга түрткү берүү.

Жогорку тепкич билим берүүнүн жалпы саясатына ылайык окуучуларды бат өсүп жана өзгөрүп жаткан коомдогу жашоого даярдоо жана билим берүүнүн жалпы саясатына карата педагогикалык даярдыкты интеграциялоону максаттайт. Предметтик стандарт ар бир окуучунун потенциалына дал келип жана аларды келечекте иш же болбосо кийинки билим берүүнү камсыз кылыш керек.

10-11 класстар үчүн максаттар:

Кеп билгилиги

- Кептик ишмердүүлүктүн төрт негизги түрүндө (сүйлөөдө, угууда, окууда жана жазууда), өзүнүн кептик жана кептик эмес жүрүмүн пландаштырууда карым-катнаштык билгичтиктерди өркүндөтүү.

Тил билгилик

- Мурда окутулган материалды систематизациялоо;
- баарлашуунун тандалган темаларына жана чөйрөлөрүнө ылайык жаңы тил каражаттарын үйрөнүү;
- пайдаланган лексикалык бирдиктердин көлөмүн көбөйтүү;

- коммуникативдик максаттарда тил бирдиктерди пайдалануу көндүмдөрүнөнүктүрүү.

Социо-маданий билгилик

- Өлкөнүн социо-маданий өзгөчүлүгү жөнүндө билимдин көлөмүн жогорулатуу
- Өзүнүн кептик жана кептик эмес жүрүмүн аталган спецификага туура келгидей куруу билгичтиктерин өркүндөтүү.

Толуктоочу билгилик

- Кыргыз тилдүү маалыматты кабыл алууда жана берүүдө тил каражаттары тартыш шартта абалдан чыгуу билгичтиктерди андан ары өнүктүрүү.

Окуу-таануучулук билгилик

- Кыргыз тилин үйрөнүүдө окуу ишмердүүлүктү өркүндөтүүгө мүмкүнчүлүк берген жалпы жана атайын окуу билгичтиктерди өнүктүрүү.
- Билимдин бөлөк тармактарында анын жардамы менен таанып-билүү кызыкчылыктарын кандыруу
- Кыргыз тилди өз алдынча жана үзгүлтүксүз окууга даярдыкты жана шыктуулукту өнүктүрүү жана тарбиялоо
- Кыргыз тилинде өзүнүн кебин байкоо аркылуу өзүн-өзү баалоого шыктуулук
- Окуучулардын келечектеги кесибине карата жеке инсандык өзүн-өзү аныктоо жөндөмүн өстүрүү
- Алардын социалдык адаптациясы
- Жарандык жана патриоттук сапаттарды калыптандыруу

Милдеттери:

Таанымдык – окуучу баарлашуу максаттарына жетүү үчүн белгилүү лексикалык жана грамматикалык зарыл билимдерди өздөштүрүшү, социалдык жагдайга жараша керектүүсүн тандап туура колдоно алышы керек.

Жүрүм-турумдук – карым-катыштын социалдык-тиричилик, социалдык-маданий жана расмий-ишкер чөйрөлөрүндө мамлекеттик тилде түшүнүшүү жана баарлашуу үчүн жетиштүү деңгээлде тил ишмердигинин түрлөрүн (угуу, окуу, жазуу, сүйлөө ыктарын) эркин колдоно билиши керек.

Баалуулук – окуучу кыргыз тилинде сүйлөгөн элдин маданиятындагы баалуулуктарды кабыл алып, өзүнүн жана коомдун өсүп-өнүгүшү үчүн көп тил билүү зарылдыгын андашы керек.

2.2. Предметтин усулдук негиздери.

Мамлекеттик тилди окутууда коммуникативдик мамиле

Коммуникативдик мамиледе окутуу ишмердүүлүктүк мүнөзгө ээ, анткени сабактарда реалдуу баарлашуу оозеки ишмердүүлүктүн жардамы аркылуу аткарылып, анын жардамы менен окуучулар реалдуу же элестетилген милдеттерин аткарышат. Окутууда коммуникативдүү мамиле окутуунун борборунда окуу ишмердүүлүктүн субъектиси катары окутуучу турат дегенди билдирет, ал эми окутуунун системасы окутуучунун инсандык өзгөчүлүктөрү жекече-инсандык, жашка карата жана улуттук өзгөчүлүктөрүнөн жана анын кызыкчылыгын божомолдойт.

Аталган мамиле окутуунун объекти катары сүйлөө ишмердүүлүк анын угуу, сүйлөө, окуу, жазуу, котормо түрлөрүндө болот. Коммуникативдүү мамиле тил боюнча сабактарды баарлашууга окутууга, тилди ойлорду бөлүнүшү максатта пайдаланууга багыттайт. Ал үчүн сабакта негизги көңүл окутуучулардын баарлашууга керектөөнү жана баарлашуу процессинде негизги кесиптик жана жалпы маданияттуу баалуулукту көрсөткөн маалыматка бурулуш керек.

Кыргыз тилинде окутуудагы функционалдык-коммуникативдик мамиле окутуунун бардык этаптарында жана формаларында окутуучуларды кыргыз тилине тез кошууну божомолдойт. Ошол эле учурда сабактардын сүйлөө багыты максат катары эле эмес, максатка жетүүчү каражат болу эсептелет.

Экинчи тил катары кыргыз тилине окутуунун билим берүүчү функциясы.

Орус, өзбек, тажик мектебинде негизги сабактардын бири катары окутулуу менен, кыргыз тили билим берүүчү, тарбия берүүчү жана өстүрүүчү сыяктуу педагогикалык функцияларга ээ.

Мунун ичинен, билим берүүчүлүк функциясы негизги функция болуу менен, окуучунун коммуникативдик жөндөмдүүлүгүн калыптандыруу аркылуу башка адамдын айтканын түшүнүп, өз оюн билдирүү аркылуу пикир алышууга түздөн-түз үйрөтүүнү аныктайт. Ошондой эле эне тили менен кыргыз тилин салыштырып үйрөтүүгө, өз эне тилинде гана эмес, кыргыз тилинде да сүйлөшө билүү жөндөмүнө ээ болууга багыт берет. Мындан сырткары, башка улуттун баласы өзү жашаган республиканын мамлекеттик тилин үйрөнүү менен, түшүнүк чөйрөсү кеңейет, бирге жашаган элдин дилин билип, адабиятын, тарыхын, көз карашын, маданиятын ж.б. түрдүү салт-санааларын өздөштүрөт.

Ошону менен бирге, билим берүүчүлүк жагы түрдүү башка сабактар сыяктуу эле кыргыз тилинин да жекече өзгөчөлүктөрүн тааныштырууну (лексикалык, грамматикалык жана фонетикалык) көздөйт.

Тарбия берүүчүлүк жагы да окутуу процесси менен тыгыз байланышта болуп, башка улуттун өкүлдөрүнө, жалпы адамзаттык асыл нарктарга урматтоо менен мамиле кылууга багытталат.

Тилдин өстүрүүчүлүк функциясы болсо баланын өз ой-пикирин оозеки же жазуу түрүндө так, жеткиликтүү билдире алуу жөндөмүн өстүрүүгө багытталып, экибагытты камтыйт:

1) баланын тилдик каражаттарда орундуу пайдалануу аркылуу пикир алышуу маданиятын, жүрүм-турумун, мамиле кыла билүү деңгээлин билгизет;

2) экинчи тилди үйрөнүүгө машыгуу менен, өз эне тилин практикалык жактан дагы да терең үйрөнүүсүнө, өз оюн так бере билүүгө мындан ары машыгуусун улантат.

Предметтин ирээттелиш жүйөөсү

Ишмилдеттик-катыштык нукка таянган бул предметтик стандарт окутуунун мазмунуна демейки турмуштагы баарлашуу кырдаалдарына мүмкүн болушунча шайкеш келгидей ар түрдүү компоненттерди камтыйт. Тилди өздөштүрүүнүн негизги каражаты болуп баарлашуунун ыктымал кырдаалдары чагылдырыла турган адабий текст саналат. Окуучулардын муктаждыктарына жараша, предметтик стандартта усулчулар тематикалык-семантикалык талаалар деп атаган темалар жана тексттер тандалып алынды. Бул темалардын ичинде тийиштүү теманы окуп-үйрөнүү үчүн керектүү негизги жана кошумча үлгүлөр баскычтуу түрдө берилет. Дал ушундай темалардын тандалышы бир жагынан белгилүү бир грамматикалык үлгүлөрдү өздөштүргөндөн кийинки сүйлөөнү жеңилдете тургандыгы, экинчи жагынан – тийиштүү лексикалык топтомдун текст түзүүдөгү зарылдыгы жана алгылыктуулугу менен түшүндүрүлөт. (Мисалы, окуучу сентябрдын башталышында жайкы каникулдагы саякатка чыккандыгы тууралуу жан дили менен айтып берет. Бул үчүн ага кыймыл этиштер, мейкиндик жана багыт, орун маанилерин туюнтуучу синтаксистик түзүлмөлөр керек болот). Лексикалык минимумдар, тексттен мурунку жана кийинки тапшырмалар, кептик үлгүлөр жогоруда көрсөтүлгөн чөйрөлөргө жана баарлашуу кырдаалдарына ылайык, окуучулардын жаш курагын жана кызыкчылыктарын эске алуу менен түзүлдү. Предметтик стандартта сунушталган ар түрдүү тапшырмалар коммуникативдик принциптин дидактикалык жана лингвистикалык талаптарына туура келет. Предметтик стандартка шайкеш катышуу, баарлашуу үчүн зарыл өлкө таануучулук маалыматтар (лексикада, фразеологияда, афористикада, кептик адеп формаларында, тилдин сөздүк эмес каражаттарында жана жалпысынан – тексттерде чагылдырылуучу маданий фактылар) да киргизилди.

Окуучулардын даярдык деңгээлине жана кызыкчылыктарына карай мугалим сунушталган адабияттардан кошумча материалдарды чыгармачыл түрдө пайдаланса болот.

Программада тиешелүү класстарга «Иш кагаздар» багытындагы материалдар киргизилди. Кыргыз тили сабагында кулактандыруу, арыз, өмүр баян, мүнөздөмө, түшүнүк кат, маалымкат, протокол, резюме, отчет сыяктуу ар түрдүү документтерди тариздөө жолдорун үйрөтүү сунушталат.

Сабакта өздөштүрүлүүчү иш кагаздарын түзө билүү көндүмдөрү турмуштагы чыныгы кырдаалдарга туура келүүгө тийиш.

Экинчи тилди окутуу жана окуу ресурстарын тандоо принциптери

1. Функционалдык-коммуникативдик багыттоо принциби.

Кыргыз тили жана адабияттын окутууда, окуучулардын коммуникативдик компетенциясын калыптандырууда традициялык каражаттарды жана ыкмаларды ийкемдүү пайдалануу менен заманбап методиканын техникалардын комбинациясын пайдаланууну божомолдойт. Класстагы коммуникативдик чөйрөнү түзүүчү жана окуучулар реалдуулукта сүзүшкөн кызыкчылыктарды жана жашоо жагдайларды эске алуу менен баарлашууну стимулдаштырууда иштин ар кандай түрлөрүн (топтук, жекече, жуптук) камтыйт. Талкууланган көйгөйлөргө карата тематикалык мамиле окуучулардын кызыкчыларына жана жашына ылайык келүүнү божомолдойт, предметтер аралык байланыштарды чагылдырат. Кыргыз тилинде ар кайсы чөйрөдө баарлашуунун машыгууларын камсыздоо менен атайын уюштурулган чыгармачылык мүнөздөгү ар түрдүү тапшырмалар жана көнүгүүлөр окуучунун инсандыгына багытталган. Грамматика жана лексиканын үстүндө иштин негизги принциби болуп форма менен маанинин үзгүлтүксүз байланышын куруу болуп эсептелет. Аталган программада грамматика ийгиликтүү коммуникацияны жүзөгө ашыруу үчүн каражат болуп эсептелет.

2. Окутуунун интеграциялоо жана дифференциялоо принциби.

Тилдин жана адабияттын интеграциялоосунун негизи болуп адабий текст эсептелет. Өтүлгөн темаларга (М: “Саякат. Эс алуу”, “Үй –бүлө” ж.б) караштуу тандалган адабий чыгармалардын үзүндүлөрү тил көрүнүштөрдү үйрөнүүгө, оозеки жана жазуу сүйлөөнү жакшыртууга, кыргыз элинин маданиятына тартууга мүмкүнчүлүк берет. Тил жана адабият боюнча тапшырмалар дифференциалдуу, чыныгы жана **табигый** болуш керек жана сабакта алынган теориялык билимдер жана көндүмдөр реалдуу жашоодо дагы пайдалангандай болуп иштелип чыгышы керек.

3. Грамматикалык материалды синхронизациялоо принциби.

Эне тилинен ашпай экинчи тилде грамматикалык түшүнүктөрдү киргизүүнү божомолдойт, өтмө мүнөзгө ээ.

4. Окутуунун жагдайлык-тематикалык принциби “сүйлөшүүгө окутуунун баардык ишмердүүлүгү жагдай аркылуу жана анын жардамы менен гана өткөрүлөт”. “Жагдай” сүйлөшүүнүн катышуучулары – адамдардын ойлонуу ишмердүүлүктү практикада иш жүзүнө ашыруу өз ара мамиле түзүү системасында, сүйлөшүүнүн жүрүшүндө, ойлонуу ишмердүүлүктүн практикасында негизги жол катары болуп саналат. Эгерде **МОТИВ** – окуучунун теориялык жана практикалык ишмердүүлүгүн аракетке келтирген себептердин системасы болсо, анда “жагдай” түшүнүгү эмоциялардын, кызыкчылыктын натыйжасында тилди үйрөнүүдөгү ички талаптын пайда болушуна себеп болот.

5. Эне тилин эске алуу принциби

Сүйлөө аракеттердин **түзүлүшүн** аныктоо үчүн, семантизациялоодо, графика **менен** орфографияга **үйрөтүүдө**, үйрөнүүчү тилдин сүйлөөчү, грамматикалык жана лексикалык бөлүктөрүн окутууда кыйынчылыктарды прогноз кылууда, **окутуунун мазмунун** тандоодо окуучулардын эне тилиндеги сүйлөө тажрыйбасын эске алуу керек.

6. Инсандык кызыгуу жана тилди үйрөнүүгө мүмкүнчүлүктөрдү эске алуучу принциби.

Бул принцип өтө баалуу, себеби окутуу орус, өзбек, тажик тилдеринде жүргүзүлүүчү мектептердин окуучулары **окуучу эле эмес, кептик өнөктөш да болушат**. **Сөзсүз, алардын тил үйрөнүү мүмкүнчүлүктөрү жана** кыргыз тили сабактарында кызыгуу деңгээлдери ар кандай болушу **мүмкүн**. Эгерде ушул факторлорду эске алса, бул жакшы натыйжага алып келет.

7. Лингво-улуттук маданиятты **таанып-билүүчүлүк** принциби.

Тил менен бирге тарых, салттар, жашаган жери, ата-мекен (шаар, айыл-**кыштак**, жаратылыш) окутулат. Мындай **таанып-билүүчү** процесс лингводидактикада окутуудагы **мекен таануу** деп аталат. Окуучулардын билим берүүчү ишмердүүлүгүн жана тилди үйрөнүүнү бириктирген лингво-улуттук **таанып-билүүчү** принциптин ролу өтө **маанилүү**.

8. Коммуникативдик милдеттен көз карандуу окуу материалды тандоо принциби окутуунун практикалык максатын көздөө менен сүйлөшүүдө ар бир грамматикалык форманын ролун, ар бир сөздүн лексикалык маанисин түшүндүрөт. Ар бир сөз белгилүү грамматикалык моделдерде жана сүйлөө клишелерде синтаксистик функцияны аткаруу менен аталган

функциясы менен мүнөздөлөт. Ар бир модель жана **таяныч кептер** лексика менен толукталат. Мына ошентип, сүйлөөнүн жана грамматиканын, анын ичинде турмушта колдонулуучу грамматиканын, тирүү биримдиги жүзөгө ашат. Бул ишмердүүлүктүн түрү сөздөрдү жана грамматикалык формаларды жаттоого карама- каршы турат. Ал сөздөрдү белгилүү бир жагдайларда, белгилүү максаттар менен пайдалануунун жолдорун көрсөтөт.

2.3. Предметтик билгиликтер

Предметтик билгиликтерди тандап алганда, авторлор төмөндөгүлөрдү эске алышты:

- кеп-ой жүгүртүү ишмердиги «мүдөө – максат – багыт алуу – пландоо – жүзөгө ашыруу – көзөмөлдөө» ирээти менен жүрөт;
- кеп ишмердигинде сүйлөөчүнүн грамматикасы жана угуучунун грамматикасы колдонулат;
- экинчи тилди билүү адамга маданият аралык катнаш жүргүзүү мүмкүндүгүн берет.

Буга байланыштуу кеп\катнаш, тил жана социо-маданий билгиликтер бөлүп алынды.

- **Кеп\катнаш билгилиги** – кеп ишмердигинин негизги 4 түрүндөгү (сүйлөө, угуу, окуу, жазуу) билгичтиктерди өнүктүрүү.

- **Тил билгилиги** – негизги мектеп үчүн тандап алынган темаларга, баарлашуу чөйрөлөрү менен кырдаалдарына жараша тилдик (фонетикалык, орфографиялык, лексикалык, грамматикалык) каражаттарды колдоно билүү, үйрөнүлүп жаткан тилдеги өзгөчөлүктөр жөнүндө билимдерди, ойду туюнтуучу ар түрдүү ыкмаларды өздөштүрүү.

- **Социо-маданий билгилик** – окуучулар өздөрүнүн тажрыйбасына, кызыкчылыктарына, психологиялык өзгөчөлүктөрүнө жараша негизги мектептин ар кайсы баскычтарына (5-7 жана 8-9- жана 10-11-класстарга) белгиленген баарлашуу темаларынын, чөйрөлөрүнүн жана кырдаалдарынын чегинде, үйрөнүлүп жаткан тилде сүйлөгөн элдин маданиятына, каада-салттарына, турмуш чындыгына, тиешелүү маданиятка, салттарга аралашып, маданият аралык баарлашуу шартында өз өлкөсүн, анын маданиятын башкаларга тааныштыра билиши керек. Окуудагы жалпы **талаптарды** жана атайын билгичтиктерди андан ары өнүктүрүү, тилдерди жана маданияттарды өз алдынча үйрөнүү ыкмаларын, бул үчүн жаңы маалымат технологияларын колдонууну балдарга жеткиликтүү түрдө тааныштыруу да бул билгиликтин курамына кирет

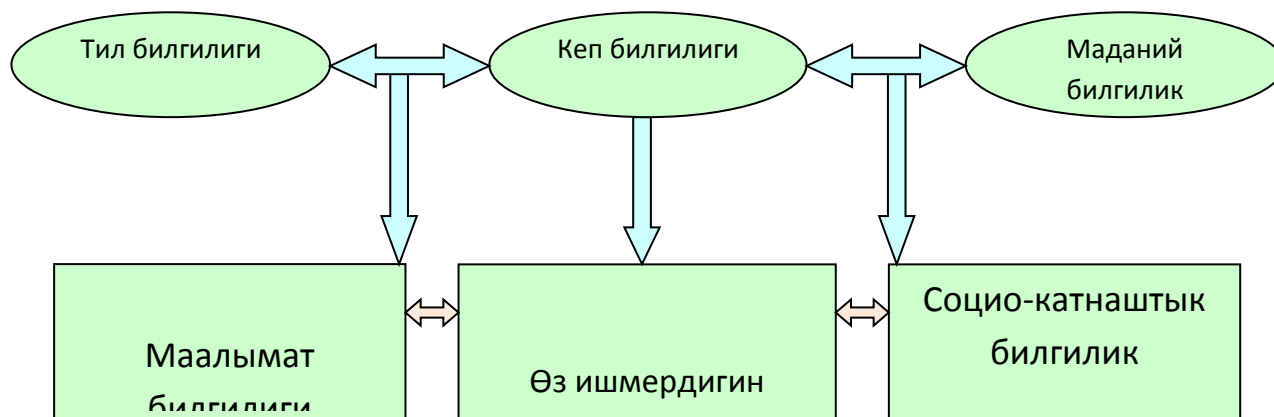
Билгичтиктерди өнүктүрүүдө маалымат алуу жана өткөрүп берүү үчүн тилдик каражаттардын жетишсиздиги эске алынат (ошондуктан реалдуу баарлашуу шартында жетишпеген билимдердин ордун толуктоо үчүн катнаш стратегияларын колдоно билүү зарыл болот).

Билгиликтердин төмөнкү деңгээлдерин белгилөө керек:

- биринчи деңгээл (репродуктивдүү) окуучулардын үлгүгө карап иштөө билгичтиктери менен мүнөздөлөт;
- экинчи деңгээл (продуктивдүү) курамы боюнча жөнөкөй ишмердүүлүктү аткарууну, өздөштүрүлгөн алгоритмди башка кырдаалда колдонууну мүнөздөйт;
- үчүнчү деңгээл (конструктивдүү) татаал курамдагы ишмердүүлүктү, анын өз алдынча конструкциясынын жана негиздөөсүнүн элементтери менен ишке ашырууну эске алат.

2.4. Орчундуу жана предметтик билгиликтердин байланышы

Азыркы заманбап методиканын өзгөчөлүгү окуу процессинин шарттарын табигый катнаш шарттарына жакындатууга умтулуу менен мүнөздөлөт. Андыктан мугалим менен окуучунун эки тараптуу, биргелешкен чыгармачыл ишмердигинин натыйжасында предметтик (тилдик, кептик жана социо-маданий) билгиликтерди калыптандырууга зор маани берилет. Предметтик билгиликтер окуучулардын чыныгы муктаждыктарына, катнаш үчүн зарыл, өз ара макулдашылган билгичтиктеринин барлыгына жараша аныкталып, маалыматтык, социо-катнаштык, өз ишмердигин уюштурууга жана маселе чечүүгө байланышкан орчундуу билгиликтерди калыптандырууга шарт түзөт

Кыргыз тилин экинчи тил катары үйрөтүүнүн деңгээлдеринин мүнөздөмөсү

Кыргыз тилин экинчи тил катары окутуу коммуникативдик багытта уюштурулат. Ошондо гана окуучуну турмуштук түрдүү кырдаалдарда сүйлөшө алууга, маектеше билүүгө, анын негизинде кыргызча сүйлөө маданиятына көнүктүрүүгө мүмкүн экендиги тил үйрөтүүнүн дүйнөлүк практикасында далилденген. Бул процесс – жандуу иш-аракеттерге ээ, максаттуу талаптары камтылган, тепкичтүү деңгээлдерде ишке ашуучу дидактикалык система. Деңгээлдердин төмөндөгү

берилген системасы башка тилди экинчи тил катары окутуунун эл аралык тил үйрөтүү стандартына таянуу менен түзүлгөн.

деңгээлдер	Тилдик чөйрө бар жерде	деңгээлдер	Тилдик чөйрө жок болсо
А 1 Баштапкы	1-4 класстар	А 1 Баштапкы	1-4 класстар
А 2 Негизги	5-7 класстар		
В 1 Орто	8-9 класстар	В 1 Орто	5-9 класстар
В 2 Ортодон жогорку	10-11 класстар	В 2 Ортодон жогорку	10-11 класстар

Баштапкы деңгээлдин мүнөздөмөсү

2012-жылы Кыргыз Республикасынын билим берүү жана илим министрлигинин коллегиясы тарабынан «Кыргыз Республикасынын жалпы билим берүүчү мектептеринде кыргыз тилин экинчи тил катары үйрөтүүнүн концепциясы» бекитилген. Аталган концепциянын «Кыргыз тилин үйрөтүүнүн деңгээлдик системасы жана анын дидактикалык талаптары» (14-18-беттерде) бөлүмүнө ылайык, баштапкы деңгээл (эл аралык стандартта – босогого чейинки деңгээл) тилдик жана сүйлөшүү көндүмдөрүнө машыктыруу мезгили болуп саналат. Мында окуучулар ар кайсы турмуштук чөйрөлөрдө сүйлөшүп-пикирлешүүгө көнүгүшөт. Бул деңгээлди басып өткөн учурда окуучулар күндөлүк алыш-бериш, сурап алуу, сурап билүү кырдаалдарында сүйлөө аракеттерине жарап калышат. 5-класста окутууну баштаарда баштапкы деңгээл старттык деңгээл болот. Бул деңгээлдеги лексикалык минимумдун көлөмү 500 сөзгө жетет.

Негизги деңгээлдин мүнөздөмөсү

Тил үйрөнүү процесси тилдик чөйрө бар жерде, тилдик чөйрө жок жерге караганда өзгөчөлүктөргө ээ. Кыргызча сүйлөгөндөр курчап турган чөйрөдө бул деңгээл кадыресе тилдик жана сүйлөшүү көндүмдөрүнө ээ болгон, кыргызча сабаттуу жазууга машыга баштаган өткөөл мезгил катары бааланат. Окуучулар бул деңгээлде заттык, сындык жана кыймыл маанисиндеги лексикалык каражаттарды толук өздөштүрүп, жак, чак, көптүк, сурама мүчөлөрүн, ж.б. грамматикалык негизги формаларды кебинде активдүү колдонуп, кыргызча сүйлөшүү адебинин негизги түрлөрүнө ээ болушат. Өзүлөрүнүн тил үйрөнүүдөгү оң мотивациясын өнүктүрүп калган мезгилге жетишет.

Орто деңгээлдин мүнөздөмөсү

Орто деңгээл эл аралык стандартта(пороговый) “босогодогу” деңгээл деген аталышка ээ. Окуучулардын тил билүү деңгээли өсүп, өздөрү жашаган, окуган чөйрөсүн кыргыз тилинде кенен-кесири таанып-билип, тил үйрөнүүгө ишмердүүлүгү артып, сабаттуу сүйлөөгө жана жазууга жарап калышат. Ар түрдүү темалардагы адабий тексттерди түшүнүп, оозеки кептеги так айтылган сөз айкаштарды, кеп үлгүлөрдү колдонуп сүйлөөгө жетишишет. Өз сезимдерин, ой-пикирин билдирүүгө көнүгүшөт. Бул деңгээлдеги лексикалык минимумдун көлөмү 1500 сөзгө жетет.

Ортодон жогору деңгээлдин мүнөздөмөсү

Ортодон жогору деңгээл эл аралык стандартта (продвинутой) “босогодон жогору” деңгээл деген аталышка ээ. Бул деңгээлде окуучулар кыргызча сүйлөшүп жатыгуунун грамматикалык каражаттары болгон бүткүл морфологиялык-синтаксистик материалдарды толук окуп-үйрөнүшөт. Кыргызча кеп адебинин бардык түрлөрүнө машыгышат. Турмушта окуучуга керектелүүчү иш кагаздарын жаза алышат. Кыргызча жазуу, оозеки сабаттуулугу артат, өз алдынча баяндоо, сүрөттөө жана ой жүгүртүү тибиндеги тексттерди түзүп, чакан эссе жана дилбаяндарды талаптагыдай жазып калышат. Бул деңгээлдеги лексикалык минимумдун көлөмү 2200 бирдикти түзөт.

2.5 Мазмундук нуктар. Окуу материалдын мазмундук нуктары жана класстар боюнча бөлүнүшү

	5-7 класстар	8-9 класстар	10 – 11-класстар
Социалдык-тиричилик чөйрө (баланын жекече чөйрөсү; күнүмдүк тиричилик чөйрөсү)	<ul style="list-style-type: none"> – Үй-бүлөдөгү жана достор арасындагы өз ара мамилелер – Бөлмө, жекече буюмдар, үй дареги – Бир туугандар жөнүндө камкордук, ата-энелерге жардам. – Сырткы келбети – Окуучулардын шаардык/ айылдык жашоо чөйрөсү – Сатып алуулар – Ден соолук жана жеке гигиена 	<ul style="list-style-type: none"> - Мектептеги, үй-бүлөдөгү жана достор арасындагы инсандык өз ара мамилелер – Адамдын сырткы келбети жана мүнөздөмөсү – Сатып алуулар. Чөнтөк акчалар. – Сергек жашоо – Уюлдук телефон менен сүйлөшүү 	<ul style="list-style-type: none"> – Мектептеги, үй-бүлөдөгү жана достор арасындагы инсандык өз ара мамилелер Үй-бүлөдөгү милдеттерди бөлүштүрүү Үй-бүлө кирешеси. Туугандар арасындагы байланыш, үй-бүлөдөгү баарлашуу. Үй-бүлөлүк салттар. Үй-бүлөлүк баалуулуктар. Бата. – Сергек жашоо
Социалдык-маданий чөйрө (жүрүм-турум, адеп; экологиялык чөйрө)	<ul style="list-style-type: none"> – Ата-энелерди сыйлоо, улууларга сылык мамиле жасоо, кичүүлөрдү колдоо – Каникулдар жана аларды жылдын ар кайсы мезгилинде өткөрүү – Кийим адеби, коомдук жерлерде өзүн алып жүрүүнүн адеби, телефон менен сүйлөшүү адеби – Айлана-чөйрөнү коргоо. – Мекен. Географиялык абалы, климаты, аба- 	<ul style="list-style-type: none"> – Бош убакыт жана кызыгуулар (спорт, музыка, киного \ театрға баруу, дискотекалар, кафе). – Жаштар модасы – Өз өлкөсү, кошуна өлкөлөр жана чет өлкөлөр, алардын маданий өзгөчөлүктөрү (улуттук майрамдар, белгилүү даталар, салттар) – Кыргызстан боюнча саякат – Белгилүү адамдар, алардын илимге жана дүйнөлүк 	<ul style="list-style-type: none"> Баарлашууда калтырган алгачкы таасир. Эркиндик жана жоопкерчилик. Жаштардын кызыгуулары. Адамга өз мекенинин маанилүүлүгү. Шаардагы жана айылдагы жашоо. Шаардагы жана айылдагы жаштардын бош убактысы. Шаардагы жана айылдагы жашоонун артыкчылыктары. Досуңа / курбуна тартуулаган

	<p>ырайы, борбору, тарыхый жерлери</p>	<p>маданиятка кошкон салымы</p> <ul style="list-style-type: none"> – Жаратылыш жана экология көйгөйлөрү – Ала-Тоо жергеси, анын жаратылышы, жыл мезгилдери, тоолору, көлдөрү, жаныбарлар, канаттуулар, үй жана жапайы жаныбарлар. 	<p>белектин маанилүүлүгү. Өзүн социалдык чөйрөдө алып жүрө алуусу: бузулган товарды ондоого буйрутма берип кайрылуу, ж.б.</p>
<p>Окуу- эмгек чөйрөсү (окуу-таануучулук чөйрө; баланын кызыгуулары)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Мамлекеттик тилдин ролу – Мектеп жана мектептеги жашоо – Окутулган предметтер жана аларга мамиле – Ата мекен, улуттук баатырлар, Манас, кыргыз эли, кыргыз жери, белгилүү инсандар, Кыргызстандагы бөлөк улуттардын өкүлдөрү 	<ul style="list-style-type: none"> – Мектептеги билим берүү – Мектептеги жашоо: мектептеги жүрүм-турум, коомдук жашоого катышуу – Окутулган предметтер жана аларга мамиле – Кесип тандоо маселелери – Мамлекеттик тилдин ролу – Массалык маалымат каражаттары (пресса, телевидение, үналгы, телефон, интернет) 	<ul style="list-style-type: none"> – Кесип тандоо маселелери – Адамдын мүнөзү жана кесип. – Мамлекеттик тилдин ролу – Массалык маалымат каражаттары (пресса, телевидение, үналгы, телефон, интернет) – Адамды урматтоо, сыйлоо. - Кызыгуулар. Адабият. Театр. Кино. Музыка. Спорт. - Биздин учурдун актуалдуу маселелери. - Демократиянын артыкчылыктары жана кемчиликтери.

Курстун ирээттелиш жүйөөсү

Тема	5 класс	6 класс	7 класс	8 класс	9 класс
Эс алуу. Саякат	Унаа. Унаанын түрлөрү. Каякка барып эс алууга болот? Качан эс алган жакшы? Эмне үчүн? Ким ким менен кайда барат?	Метро. Поезд. Учак. Унаанын түзүлүшү. Аралыкты билдирүү. Унаа жана коммуникативдик байланыш түйүнү. Телефондук байланыштын түрлөрү.	Тарыхый жерлер Ким качан, кайда болду? Ким кайда кетти? Арыз Чакыруу Иликтөө	Өлкөлөр боюнча расмий маалымат Билбеген нерсе тууралуу кантип маалымат алууга болот? Уюлдук телефондун кызматы, мааниси. Кулактандыруу	Туризм. Туристтик тейлө. Туристтик жарнама Ким кайдан келгенин айтуу; Ким качан келгенин айтуу; Бир жакка кантип баруу керектигин сурап билүү; Кулактандыруу
Үй-бүлө	Үй-бүлө мүчөлөрү. Сырткы келбети, мүнөзү. Биздин мектеп. Үй-бүлө мүчөлөрүнүн кесиптери, туулган күндөрү. Менин үйүм. Менин бөлмөм. Ким кайда окуйт? Ким кайда жашайт? Мүнөз. Өмүр баян.	Үй жаныбарлары. Ким кимге жардам бергендигин айтуу; Заттын айлана-тегерегин атап айтуу; Маалымат барагы. Өмүр баян.	Үй жумуштары Үйдөгү милдет Нерсенин кайда экенин кантип сурап билесин? Ким жана эмне жөнүндө сөз болгондугун маалымдоо; Өмүр баян Куттуктоо Түшүнүк кат Иликтөө	Кимдин мүнөзү кандай? Кантип таанышууга болот? Заттын айлана-тегерегинде эмне бар экендигин айтып үйрөнүү; Өмүр баян Токтом	Үй-бүлөдөгү мамиле кандай болууга тийиш? Телефондо сүйлөшүү. Телефонго чакыруу; уюлдук телефон менен байланышуу. Ким жана эмне жөнүндө сөз болгондугун маалымдоо; Өмүр баян Токтом

	Маалымат барагы				
Кесип	Кесиптин баары жакшы, баары керек Ким кайда жашарын, кайда иштерин айтуу;	Ата-энемдин кесиптери. Ким качан эмне кылгандыгын маалымдоо; Буюмдун кайда турганын сурап билүү; Бирөөдөн бир нерсени алып берүүсүн өтүнүү; Маалымат барагы.Эссе	Биздин өлкөдөгү кесиптер. Сен келечекте ким болгун келет? Резюме (өздүк таржымал). Иликтөө.	Менин келечектеги кесибим үчүн кайсы предметтерди жакшы окушум зарыл? Убакытты кантип айтабыз? Кимге кайсы кесип жагат? Эмне үчүн жагат/ жакпайт? Арыз	Кесиптик келбет (кийим) Жумушту эмне менен аткарып жаткандыгын айтуу; Кыймыл-аракеттин ким менен бирге аткарылгандыгын айтуу; Резюме Арыз
Кыргызстан	Кыргызстан Картадагы жайгашкан орду. Кайсы өлкөлөр менен чектеш? Кыргызстан жөнүндө расмий чакан маалымат Ким кайдан, кантип келгендигин айтуу;	Кыргызстандын дары өсүмдүктөрү. Алардын көрүнүшү, пайдалуу касиеттери. Буюруу иретинде кайрылуу; Кимдин эмне кылгандыгын айтуу; Өмүр баян .	Кыргызстандын канаттуулары. Кызыл китеп Уруксат суроого үйрөнүү; Буюмду кимден алганын айтып берүү; Чакыруу. Куттуктоо. Иликтөө	Кыргызстандагы жаныбарлар дүйнөсү. Айлана-чөйрөдө эмне болуп жатканын маалымдоо Куттуктоо – Майрам менен куттуктоо. Мүнөздөмө	Улуттук спорт оюндары. Мүнөздөмө. Маалымдама (кыргыз элинин майрамдары же улуттук оюндары жөнүндө)
Ден соолук	Жыл мезгилдерине карай спорттун түрлөрү. Спорттук	Эмнелер пайдалуу да, эмнелер зыяндуу?	Ден соолукка эмнелер зыян келтирет?	Оорунун түрлөрү. Сактык чаралары, дарылануу.	Алгачкы жардам. Заттын болжолдуу эсебин кантип

	оюндардын кышкы түрлөрү. Спорттук оюндардын жайкы түрлөрү. Жыл мезгилдери. Мезгилди айга, күнгө бөлүштүрүп, айтып берүү; Убакыттын канча болгонун айтуу;	(тамак-аш тууралуу) Маалымат барагы Өмүр баян	(тамеки чегүү, ичкилик) Бирөөнүн сунушуна макул же каршы экендигин билдирүү; Маалымкат, отчёт Иликтөө	Кечирим суроо; Өтүнүү; Кыймыл-аракеттин себебин түшүндүрүү; Түшүнүк кат	айтабыз? Ким эмнени берип жатат? Ким кимди жана эмнени күтүп турат? Бирөөнүң сураганын берерин же бербей турганын билдирүү; Уюлдук телефон менен тез жардам чакыруу Түшүнүк кат
Кызыкчылыктар	Китеп окуу. Мага кандай китептерди окуган жагат? Кимге эмне жагаарын, эмне керектигин сурап билүү;	Фильмдин жаратылышы. Мультфильмдин түрлөрү. Буюмдун кимдики экенин сурап билүү, Буюмдун кимде экендигин сурап билүү; Маалымат барагы Өмүр баян	Театр Элдик театр Кубанууну же өкүнүүнү билдирүү; Жакын адамын бирөөгө тааныштыруу; Окшоштуруп, салыштырып айтуу; Рецензия Иликтөө	Кино Күндү кандай өткөрөрүн айтып берүү; Бир нерсени өзү аткаарын айта билүү; Маалымкат	Музыкалык аспаптар. Эмне кылгысы келгенин айтуу; Маалымкат, отчёт
Соодасатык	Макал Дүкөндүн түрлөрү. Телефондордун түрүн саткан	Азык-түлүк дүкөнү. Буюмдун кайда турганын сурап	Кийим-кече дүкөнү Ким эмнени сатып алат?	Макал Айыл чарба дүкөнү. Интернет-дүкөн. Заттын түрдүү	Дүкөн жана базар Демейки дүкөн менен салыштыруу. Заттын өңү-түсүн

	дүкөн. Буюмдун канча турарын сурап билүү; Сатып алууга үйрөнүү.	билүү; Бирөөдөн бир нерсени алып берүүсүн өтүнүү; Маалымат барагы Өмүр баян	Буюмду кайдан алганын айтуу; Ким эмнени алып жатат? Жарыя Иликтөө	белгилерин салыштырып айтып үйрөнүү; Телефон жана интернет аркылуу соода. Тейлөө чөйрөсүндөгү буйрутма.	жана даам белгилерин айтууга үйрөнүү; Заттардын форма, көлөм жана башка белгилерин салыштырып үйрөтүү; Тейлөө чөйрөсүндөгү буйрутма.
--	--	--	--	---	--

№	Тема	10 класс	11 класс
1.	Эс алуу. Саякат	Кыргызстан жөнүндө жана башка өлкөлөр боюнча маалымат. Чакыруу кат. Виза алуу шарттары, ал үчүн керектүү документтер.	Кыргызстандагы туризмди кантип өнүктүрсө болот? Бажы декларациясы. Бажы декларациясын качан жана кантип толтурат? Чет өлкөгө саякаттоо.
2.	Үй-бүлө	Дүйнө жүзүндө адамзаттын азыркы жана келечектеги ролу. Канча жаштан үй-бүлө күтүш керек? Эмне үчүн? Күнүмдүк жашоо. Үй-бүлөлүк милдеттерди бөлүштүрүү. Үй-бүлөнүн кирешеси. Туугандык байланыштар, үй-бүлөдө баарлашуу Үй-бүлөлүк каада-салттар. Өмүр баян	Үй-бүлөдө канча бала болуш керек? Эмне үчүн? Адамдын балагыгына таасир берген көрүнүштөр. Улуу ата мекендик согуш убагындагы балалык. Тынчтык мезгилдеги балалык. Үй-бүлөлүк баалуулуктар. Бата берүү.
3.	Кесип	Менин мүнөзүм. Мүнөзүмө ылайыктуу кесип. Кесипти тандоо көйгөйү	Мергенчи. Бул кесиптин өзгөчөлүктөрү. Экология маселелери.

		Адамдын мүнөзү жана кесип. Жумушка кабыл алуу учурунда баарлашуудагы алгачкы таасир. Эркиндик жана жоопкерчилик Таржымал, мүнөздөмө.	Жаратылыш ресурстарын, байлыктарын максатка ылайыксыз колдонуу. Жакшы кесипке ээ болуш үчүн эмне кылыш керек? Кесип тандоо маселелери. Адамдын мүнөзү менен кесиптин байланышы. Мүнөзүнө карап кесип тандоо керек. Эмгек келишими. Таржымал. Мүнөздөмө.
4.	Кыргызстан	Адам үчүн Ата мекендин маанилүүлүгү. Айыл менен шаардын айырмасы. Шаардагы, айылдагы жашоо. Шаардагы жана айылдагы жаштардын бош убактысы. Шаардагы жана айылдагы жашоонун артыкчылыктары. Элдик каада жана салттар, элдик эпостун сюжети жөнүндө кыскача маалымат. Элдик эпостордогу элдик каада-салттар. Андагы лидерлик маселеси. Таржымал, мүнөздөмө	Айылдын көйгөйлөрү. Аккан суу. Айылдагы таза суу көйгөйлөрү. Аларды чечүүнүн жолдору. Элдик каада жана салттар, элдик эпостун сюжети жөнүндө кыскача маалымат. Элдик эпостордогу элдик каада-салттар. Андагы лидерлик маселеси. Элдер арасындагы достук маселеси. Жергиликтүү деңгээлде элдин муктаждыктарын жоюу боюнча долбоорлорду түзүү.
5.	Ден соолук. Спорт	Оорулардан кантип сактанса болот? Ден-соолук Жаштардын саламаттыгы. Жаштардын кызыгуулары. Сергек жашоо. Түшүнүк кат	Жаштардын кызыгуулары, саламаттыгы. Сергек жашоо. Медициналык маалымкат.
6.	Соода-сатык. Дүкөндөр.	Турмуш тиричилик техника дүкөнү. Компьютерлер. Компьютерлердин түрлөрү Компьютерде иштөөдө ден-соолукту сактоочу учурлар.	Уюлдук телефондор. Техникалык жетишкендиктердин пайдасы жана зыяны. Ден-соолук Уюлдук телефондун ден-соолукка тийгизген терс таасири. Ден соолукту сактоочу учурлар.

		<p>Досуна берген белектин маанилүүлүгү. Арыз Өзүн социалдык чөйрөдө алып жүрө алуусу: бузулган товарды ондоого буйрутма берип кайрылуу ж.б.</p>	<p>Адамдарды сыйлоо, урматтоо. Интернет-дүкөн менен иштешүүгө келишим түзүү. Келишим.</p>
7.	Кызыгуулар.	<p>Комуз. Комуз күүлөрү. Элдик аспаптар. Алардын мааниси, өзгөчөлүктөрү. Сүрөт искусствосу Сүрөтчүлөр жөнүндө Кызыгуулар: Адабият. Театр. Кино. Музыка. Спорт Келишим. Келишим түзүү.</p>	<p>Илим-билим жана анын булагы жөнүндө Мезгилдин актуалдуу маселелери. Демократиянын артыкчылыктары жана кемчиликтери. Скульптуралар. Эстеликтер Скульпторлор. Биздин шаардагы скульптуралар. Эгерде сен скульптор болсоң, биздин шаарды кандай скульптуралар менен кооздойт элеч? Маалымкат, вандализм жөнүндө акт түзүү.</p>

2.6. Предмет аралык байланыштар жана өзөктүү тематикалык нуктарды жүзөгө ашыруу

Сабактын элементи катары предмет аралык байланыштарды мугалимдер башка предметтерден алынган билимди пайдалануу талап кылына турган тийиштүү таанымдык милдет аткарылууга тийиш болгон иштин ар кайсы баскычында колдонсо болот.

Кыргыз тилин башка предметтер менен тутумдаштыруунун (интеграциялоонун) мисалдары

Адабият менен тутумдаштыруу. Предмет аралык байланыштын негизги булагы болуп экинчи тилди билүүнүн таянычы катары текст жана текст менен иштөө саналат. Ар бир модулда авторлордун чакан чыгармалары менен өмүр баяндары берилген.

География менен тутумдаштыруу. 5-класста “Кыргызстан” модулу боюнча окуучулар үчүн текстте Кыргызстандын жайгашкан жери, аны менен чектеш кошуна мамлекеттер тууралуу негизги географиялык маалыматтар келтирилет. Башка предметтер менен байланыш уюштуруучулук-усулдук планда да жүргүзүлөт. Бул учурда мугалим окуучуларга Кыргыз Республикасынын географиялык картасы менен иштөөнү сунуштаса болот.

Биология менен тутумдаштыруу (интеграциялоо). 5-класста “Кыргызстан” модулуна «Дары өсүмдүктөр» чакан темасы боюнча окуучуларга өсүмдүктөр, алардын түзүлүшү тууралуу негизги маалыматтарды камтыган текст сунуш кылынат. Ушул эле жол менен 7-класста «Куштар» темачасы боюнча окуучуларга куштар тууралуу жөнөкөй маалыматтарды камтыган, алардын түзүлүшүн сүрөттөгөн текст сунушталат. Жогорку класстардагы “Ден соолук” модулуна адам организмнин ички түзүлүшүн сүрөттөгөн текстти алууга болот. Албетте, текст негизги маалыматты гана камтышы абзел. Текст тандоодогу мындай мамиле кеп лексикасын кайталоодо жана активдештирүүдө окуучуларга жардам берет.

Көркөм сүрөт менен тутумдаштыруу(интеграциялоо). Окуу-чыгармачылык иштүрүндөгү(өз үй-бүлөсүн, үйүн, бөлмөсүн, мектебин тартуу, бул чогултулган материалдан, мисалы, “Бул мен”, «Менин дүйнөм»)ж.б. аталыштагы китепче түзүү) маалымат объектисин түзүп даярдоо.

- Текстти мерчемдөө.
- Мазмунун түзүү.
- Керектүү маалыматты издөө. Маалымат булактары: «Менин үй-бүлөм» темасы боюнча сабакта алынган маалымат базасы.
- Жүзачарын түзүү.

- **Кичинекей** китепчинин жардамында жүзачарды көрсөтүү.

МКТ менен тутумдаштыруу. Шаблондордупайдалануу менен жүзачар түрүндө комплекстүү маалымат объектисин түзүү жана даярдоо

- Жүзачар менен слайдды мерчемдөө.
- Жүзачар элементтерин түзүү (текст, таблица, сүрөт, схема ж.б.)
- Жүзачарды түзүү; сүрөттөрдү кыстаруу.
- Анимацияны жүргүзүү.

Жүзачарды проектордо же монитордо көрсөтүү.

Музыка менен тутумдаштыруу (интеграциялоо)

Азыркы кездеги заманбап, популярдуу жана балдарга жаккан музыканын түрлөрү мааниси жагынан балдардын жаш өзгөчөлүгүнө жараша тандалып алынат. Музыкалык чыгарманын автору, жазылышы тууралуу маалымат менен таанышуу болот. Кептик үлгүлөрдү колдонуп, музыкалык чыгарманын текстинин мазмуну менен иштешет.

3-бөлүм. Билим берүүнүн жыйынтыктары жана баалоо

3.1. Окутуунун мазмундук нуктары, стандарттык талаптары, билгиликтери жана күтүлүүчү натыйжалары

Төмөндөгү таблицада класстар боюнча күтүлүүчү натыйжалар келтирилген. Биринчи санарип классты, экинчиси мазмундук нукту, үчүнчүсү предметтик билгиликти, төртүнчүсү күтүлүүчү натыйжаны билдирет.

<p>Мисалы, 5.1.1.1 – бул: “5” – бешинчи класс “1” – “Саякат” темасы “1” – кептик-катнаш билгилиги “1” – күтүлүүчү натыйжа</p>	<p>Мисалы, 7.3.3.1. – бул: “7” – жетинчи класс “3” – “Кесип” темасы “3” – социо-маданий билгилик “1” – күтүлүүчү натыйжа</p>	<p>Мисалы, 9.2.2.1 – бул: “9” – тогузунчу класс “2” – “Үй-бүлө” темасы “2” – тилдик билгилик “1” – күтүлүүчү натыйжа</p>
--	---	---

Мазмундук нуктар	Класстар				
	5-класс	6-класс	7-класс	8-класс	9-класс
1.Кептик - катнаштык					
Сүйлөө	<p>5.1.1. 1. Берилген тема боюнча кыскача аңгемелеше алат. (көлөмү – ар бир окуучудан 1 репликага чейин)</p>	<p>6.1.1. 1. Сүйлөшүүгө кошулуп, берилген тема боюнча аны толуктап тура алат. (көлөмү – ар бир окуучудан 2-3 репликага чейин)</p>	<p>7.1.1. 1. Талаш-тартышка кошулуп, берилген тема боюнча өзүнүн көз карашын жактай алат. (көлөмү – ар бир окуучудан 3-4 репликага чейин)</p>	<p>8.1.1. 1. Талаш-тартышка кошулуп, берилген тема боюнча өзүнүн көз карашын жактайт жана өз пикирин айта алат. (көлөмү – ар бир окуучудан 4-5 репликага чейин)</p>	<p>9.1.1. 1. Талаш-тартышка кошулуп, тема боюнча өзүнүн көз карашын жактайт, оюн айтканда кыйла татаал грамматикалык түзүлүштөрдү туура колдоно билет. (көлөмү – ар бир окуучудан 6-7</p>

					репликага чейин)
Угуу	5.1.1.2. Берилген темалар боюнча ар кайсы стилдердеги жөнөкөй тексттерди угуп, карым-катнаш милдетине жана тексттин ишмилдеттик тибине жараша кабылдай билет, алардын негизги мазмунун түшүнөт. (угуу убактысы 1-2 мүнөткө чейин)	6.1.1.2. Берилген темалар боюнча ар кайсы стилдердеги жеңилдетилген тексттерди угуп, карым-катнаш милдетине жана тексттин ишмилдеттик тибине жараша кабылдай билет, алардын негизги мазмунун түшүнөт. (угуу убактысы 2-3 мүнөткө чейин)	7.1.1.2. Берилген темалар боюнча ар кайсы стилдердеги жеңилдетилген тексттерди угуп, карым-катнаш милдетине жана тексттин ишмилдеттик тибине жараша ар кандай деңгээлде кабылдай билет, алардын негизги мазмунун түшүнөт. (угуу убактысы 3-4 мүнөткө чейин)	8.1.1.2. Берилген темалар боюнча ар кайсы стилдердеги жеңилдетилген тексттерди угуп, карым-катнаш милдетине жана тексттин ишмилдеттик тибине жараша ар кандай деңгээлде кабылдай билет, алардын негизги мазмунун түшүнөт. (угуу убактысы 4-5 мүнөткө чейин)	9.1.1.2. Берилген темалар боюнча ар кайсы стилдердеги жеңилдетилген, тексттерди угуп, кабылдай билет, ар кандай деңгээлде карым-катнаш милдетине жана тексттин ишмилдеттик тибине жараша алардын негизги мазмунун кыйла кенири форматта түшүнөт. (угуу убактысы 5-6 мүнөткө чейин)
Окуу	5.1.1.3. Жеңилдетилген чакан текстти окуп, түшүнөт жана текст боюнча тийиштүү тапшырмаларды аткара билет (150 - 200 сөз).	6.1.1.3 Жеңилдетилген чакан текстти окуп, түшүнөт жана текст боюнча тийиштүү тапшырмаларды аткара билет, тексттин мазмуну боюнча ой	7.1.1.3 Жеңилдетилген чакан текстти окуп, түшүнөт жана текст боюнча тийиштүү тапшырмаларды аткара билет, тексттин мазмуну боюнча	8.1.1.3 Жеңилдетилген чакан текстти окуп, түшүнөт жана текст боюнча тийиштүү тапшырмаларды аткара билет, тексттин мазмуну боюнча	9.1.1.3 Жеңилдетилген чакан текстти окуп, түшүнөт жана текст боюнча тийиштүү тапшырмаларды аткара билет, тексттин мазмуну боюнча продуктивдүү жана репродуктивдүү

		жүгүртүүнү талап кылуучу (продуктивдүү) жана кайталап берүүнү талап кылуучу (репродуктивдүү) суроолорду туюнта алат. (200-250 сөз)	продуктивдүү жана репродуктивдүү суроолорду туюнтуп, окулган тексттин мазмуну боюнча өз пикирин айта алат. (250 -300 сөз)	продуктивдүү жана репродуктивдүү суроолорду туюнтуп, окулган тексттин мазмуну боюнча өз пикирин айтат жана берилген үлгүлөр боюнча талкууга катыша алат. (300 - 350 сөз)	суроолорду туюнтуп, окулган тексттин мазмуну боюнча өз пикирин айтат жана берилген үлгүлөр боюнча талкууга катыша алат. (350-400 сөз)
Жазуу	5.1.1.4. 15-20 сөздөн турган тексттерди жазуу жүзүндө түзө алат.	6.1.1.4. Белгилүү темалар боюнча жазуу көндүмдөрүнө ээ, кептик үлгүлөрдү пайдаланып, 20-25 сөздөн турган каалоо-тилегин жаза билет.	7.1.1.4. Белгилүү темалар боюнча жазуу көндүмдөрүнө ээ, мурда өздөштүргөн орфографиялык көндүмдөрүнө таянып, 25-30 сөздөн турган чакан тексттерди түзө билет.	8.1.1.4. Белгилүү темалар боюнча жазуу көндүмдөрүнө ээ, мурда өздөштүргөн орфографиялык көндүмдөрүнө таянып, 30-40 сөздөн турган чакан тексттерди түзө билет.	9.1.1.4. Белгилүү темалар боюнча жазуу көндүмдөрүнө ээ, мурда өздөштүргөн орфографиялык көндүмдөрүнө таянып, 40-50 сөздөн турган чакан тексттерди түзө билет.
2. Тил билгили ги	5.1.2.5. Тилдик бирдиктерди, алардын кептеги ишмилдеттерин түшүнөт жана айырмалай билет,	6.1.2.5. Тилдик бирдиктерди, алардын кептеги ишмилдеттерин түшүнөт, аларды кепте тилдин	7.1.2.5. Бул класстын программасында каралган тил бирдиктерин түшүнөт жана кепте тилдин	8.1.2.5. Бул класстын программасында каралган тил бирдиктерин түшүнөт жана кепте тилдин	9.1.2.5. Бул класстын программасында каралган кыйла татаал тил бирдиктерин түшүнөт жана кепте тилдин

	көрсөтүлгөн теманын алкагында орфоэпиялык эрежелерди колдоно алат (бүтүндөй курста 300 бирдик)	грамматикалык эрежелерине ылайык колдоно билет (бүтүндөй курста 300 бирдик)	грамматикалык эрежелерине ылайык колдоно билет (бүтүндөй курста 900 бирдик)	грамматикалык эрежелерине ылайык колдоно билет (бүтүндөй курста 1200 бирдик)	грамматикалык эрежелерине ылайык колдоно билет (бүтүндөй курста 1500 бирдик)
3. Социо-маданий	5.1.3.6. Белгиленген теманын алкагында элдин каада-салттары жана жашоо-тиричилик маданияты жөнүндөгү материалдарды түшүнөт, өз оюн бекемдөө үчүн кебинде макалдарды (6 макалга чейин) колдоно билет. Өзүнүн жаш курагына жана кызыкчылыктарына туура келген белгилүү жазуучулар менен акындардын чыгармачылыгы менен таанышат.	6.1.3.6. Белгиленген теманын алкагында элдин каада-салттарын жана жашоо-тиричилик маданиятын билет, өз өлкөсү, анын маданияты тууралуу өздөштүргөн тилдик жана катнаштык билгилигинин чегинде айтып бере алат. Өз оюн бекемдөө үчүн кебинде макалдарды (7 макалга чейин) колдоно билет. Өзүнүн жаш курагына жана кызыкчылыктарына	7.1.3.6. Белгиленген теманын алкагында элдин каада-салттарын жана жашоо-тиричилик маданиятын билет, өз өлкөсү, анын маданияты тууралуу өздөштүргөн тилдик жана катнаштык билгилигинин чегинде айтып бере алат. Өз оюн бекемдөө үчүн кебинде макалдарды (8 макалга чейин) колдоно билет. Өзүнүн жаш курагына жана кызыкчылыктарына	8.1.3.6. Белгиленген теманын алкагында элдин каада-салттарын жана жашоо-тиричилик маданиятын билет, өз өлкөсү, анын маданияты тууралуу өздөштүргөн тилдик жана катнаштык билгилигинин чегинде айтып бере алат. Өз оюн бекемдөө үчүн кебинде макалдарды (9 макалга чейин) колдоно билет. Өзүнүн жаш курагына жана кызыкчылыктарына	9.1.3.6. Теманын алкагында элдин каада-салттарын жана жашоо-тиричилик маданиятын билет, сөзгө чыгуу үчүн жөнөкөй план түзө билет, өз өлкөсүн сүрөттөй турган сөздөрдү колдонот. Өз оюн бекемдөө үчүн макал-лакаптарды (10 макалга чейин) , «Манас» эпосундагы саптарды колдоно билет. Өзүнүн жаш курагына жана кызыкчылыктарына туура келген белгилүү жазуучулар менен

	<p>Улутуна жана динине, жынысына жана башка айырмачылыктарына карабастан, коомдогу ар бир адам каалагандай ресурстардан пайдалануу жагынан тең укуктуу экендигин түшүнөт жана муну кабыл алат.</p>	<p>туура келген белгилүү жазуучулар менен акындардын чыгармачылыгы менен таанышат. Кырдаалдан чыгуу жолдорун таап, сунуштай билет.</p>	<p>туура келген белгилүү жазуучулар менен акындардын чыгармачылыгы менен таанышат. Каада-салттарды улуттук өзүнчөлүк формасы катары түшүнөт.</p>	<p>туура келген белгилүү жазуучулар менен акындардын чыгармачылыгы менен таанышат. Жарандык улуттун ичиндеги ар бир маданий коомдоштуктун кадыр-баркын, тең укуктуулугун сактоо керектигин тааныйт жана муну жактайт.</p>	<p>акындардын чыгармачылыгы менен таанышат. Өзүнүн укуктарын коргоо үчүн укуктук, административдик жана адеп-ахлактык ченемдерди колдонууга даяр. Башка адамдардын укуктарын коргоо үчүн көмөктөшөт.</p>
--	--	--	--	---	--

Окутуунун күтүлүүчү натыйжалары жана индикаторлору

Тема	Билгиликтер	Класстар				
		5 класс	6 класс	7 класс	8	9
1. Саякат	1. Кептик /коммуникативдик	Сүйлөө				
		<p>5.1.1. 1.Берилген темада кыскача аңгемелеше алат:</p> <p>- Өтүлгөн сөздөрдүн топторун, алардын текст түзүү кызматынан жана кептин стилинен өз кебинде пайдаланат.</p> <p>-Унаанын түрлөрүн, авто жана темир жол бекеттерди, аэропортту (ичинде,</p>	<p>6. 1. 1. 1.Берилген тема боюнча сүйлөшүүгө кошула алат жана аны колдой алат:</p> <p>- Өтүлгөн сөздөрдүн топторун, алардын текст түзүү кызматынан жана кептин стилинен өз кебинде пайдаланат.</p> <p>- Машиненин, учактын, поезддин</p>	<p>7. 1. 1. 1. Берилген тема боюнча кепке кошула алат жана аны колдой алат: - -</p> <p>Өтүлгөн сөздөрдүн топторун, алардын текст түзүү кызматынан жана кептин стилинен өз кебинде пайдаланат.</p> <p>- Кыргызстандын жана башка өлкөлөрдүн тарыхый</p>	<p>8. 1. 1. 1. Берилген тема боюнча кепкекошула алат жана аны колдой алат:</p> <p>- Өтүлгөн сөздөрдүн топторун, алардын текст түзүү кызматынан жана кептин стилинен өз кебинде пайдаланат.</p> <p>- Текстке таянып Кыргызстан жана башка өлкөлөр жөнүндө расмий</p>	<p>9. 1. 1.1. Берилген тема боюнча кепкекошула алат жана аны колдой алат:</p> <p>- Өтүлгөн сөздөрдүн топторун, алардын текст түзүү кызматынан жана кептин стилинен өз кебинде пайдаланат.</p> <p>-Ысык-Көлдүн жээгинде жайгашкан эс алуучу жайларды,</p>

	<p>сыртында эмне жайгашканын) сүрөттөйт.</p> <p>- Жайкы эс алуу жөнүндө айтылгандарга өзмакулдугун/ каршылыгын билдирет.</p> <p>- Берилген тексттен фактылык маалыматты сурап билет жана айтып бере алат.</p>	<p>түзүлүшүн сүрөттөйт.</p> <p>- Адептик таяныч кептерди пайдалануу менен макулдугун/ каршылыгын билдирет.</p> <p>- Башка окуучулардан машиненин, учактын, поезддин түзүлүшү жөнүндө, алар жактырган унаанын бир түрү жөнүндө сураштырат.</p>	<p>жерлерин сүрөттөйт.</p> <p>- Адептик таяныч кептерди пайдалануу менен макулдугун/ каршылыгын билдирет.</p> <p>- Башка окуучулардан Кыргызстандын жана башка өлкөлөрдүн тарыхый жерлери жөнүндө, алардын эс алууда Кыргызстандагы жана башка өлкөлөрдөгү жактырган жерлери жөнүндө сураштырат.</p>	<p>маалыматты айтып берет.</p> <p>- Адептик таяныч кептерди пайдалануу менен макулдугун/ каршылыгын билдирет.</p> <p>- Башка окуучулардан Кыргызстан жана башка өлкөлөр жөнүндө расмий маалыматты сураштырат.</p>	<p>туристтик тейлөөнү сүрөттөйт.</p> <p>- Адептик таяныч кептерди пайдалануу менен макулдугун/ каршылыгын билдирет.</p> <p>- Башка окуучулардан Кыргызстандагы туристтик эс алуу жана туристтик тейлөө жөнүндө сурай алат.</p>
Угуу					
	5.1.1.2. Берилген	6.1. 1.2. Берилген	7.1.1.2. Берилген	8.1.1.2. Берилген	9.1.1.2 Берилген

	<p>темалар боюнча татаал эмес тексттерди угуп кабыл алат, тексттин карым-катнаштык милдетине жана функционалдык тибине жараша негизги мазмунун түшүнөт.</p> <p>- Унаанын түрлөрү жөнүндө, авто жана темир жол бекетти, аэропортту (ичинде, сыртында эмне жайгашканын) сүрөттөө жөнүндө көлөмү боюнча чоң эмес илимий-окуу, илимий-</p>	<p>темалар боюнча ыңгайлашкан тексттерди угуп кабыл алат, тексттин карым-катнаштык милдетине жана функционалдык тибине жараша негизги мазмунун түшүнөт.</p> <p>- Унаанын түрлөрү, алардын түзүлүшү жөнүндө көлөмү боюнча чоң эмес илимий-окуу, илимий-популярдык, публицистикалык, расмий-иштиктүү, адабий тексттердин негизги</p>	<p>темалар боюнча ыңгайлашканар кандай деңгээлдеги тексттерди угуп кабыл алат, тексттин карым-катнаштык милдетине жана функционалдык тибине жараша негизги мазмунун түшүнөт.</p> <p>- Кыргызстандын тарыхый жерлери жөнүндө көлөмү боюнча чоң эмес илимий-окуу, илимий-популярдык, публицистикалык, расмий-иштиктүү, адабий тексттердин</p>	<p>темалар боюнча ыңгайлашканар кандай деңгээлдеги тексттерди угуп кабыл алат, тексттин карым-катнаштык милдетине жана функционалдык тибине жараша негизги мазмунун түшүнөт.</p> <p>- Кыргызстан жана башка өлкөлөр жөнүндө көлөмү боюнча чоң эмес илимий-окуу, илимий-популярдык, публицистикалык, расмий-иштиктүү, адабий тексттердин негизги</p>	<p>темалар боюнча ыңгайлашканар кандай деңгээлдеги тексттерди угуп кабыл алат, тексттин карым-катнаштык милдетине жана функционалдык тибине жараша негизги мазмунун түшүнөт.</p> <p>- Ысык-Көлдүн жээгинде жайгашкан эс алуучу жайлар, туристтик тейлөө жөнүндө көлөмү боюнча чоң эмес илимий-окуу, илимий-популярдык, публицистикалык, расмий-иштиктүү, адабий тексттердин</p>
--	---	---	--	--	--

	<p>популярдык, публицистикалык, расмий-иштиктүү, адабий тексттердин негизги мазмунун түшүнөт.</p> <p>- Жыл мезгилдери жөнүндө, жылдынкайсы мезгилинде эс алуу керектиги жөнүндө маалыматты түшүнөт.</p>	<p>мазмунун түшүнөт.</p> <p>Уккан тексттин мазмуну боюнча өзүнүн оюн билдире алат.</p>	<p>негизги мазмунун түшүнөт.</p> <p>- Уккан тексттин мазмуну боюнча өзүнүн оюн билдире алат.</p>	<p>мазмунун түшүнөт.</p> <p>- Уккандын тексттин мазмуну боюнча өзүнүн оюн билдирет.</p> <p>- Укканы боюнча сөзгөкыска кеп кыстарат.</p>	<p>негизги мазмунун түшүнөт.</p> <p>- Уккандын мазмуну боюнча өзүнүн оюн билдирет.</p> <p>- Укканынын мазмуну боюнча сөзгөкыска кеп кыстара алат.</p>
Окуу					
	<p>5.1.1.3. Чоң эмесыңгайлаштырылган текстти окуйт жана мазмунун түшүнөт:</p> <p>- Публицистикалы</p>	<p>6.1.1.3. Чоң эмесыңгайлаштырылган текстти окуйт жана мазмунун түшүнөт:</p> <p>-</p>	<p>7.1.1.3. Ыңгайлаштырылган текстти окуйт жана мазмунун түшүнөт:</p> <p>Публицистикалык, расмий-</p>	<p>8.1.1.3. Ыңгайлаштырылган текстти окуйт жана мазмунун түшүнөт:</p> <p>- Тексттин мазмуну боюнча</p>	<p>9.1.1.3. Ыңгайлаштырылган текстти окуйт жана мазмунун түшүнөт:</p> <p>- Тексттин мазмуну боюнча</p>

	<p>к, расмий-иштиктүү, илимий, сүйлөө, адабий кеп стилдерине мүнөздүү тил каражаттарды тексттен табат.</p> <p>- Тексттин мазмуну боюнча продуктивдүү жана репродуктивдүү суроолорду түзөт.</p> <p>- Окуунун ар кандай түрлөрүн (таанышуу, үйрөнүү, карап чыгуучу окуу) пайдаланат.</p> <p>- Окуганы боюнча өз оюн билдирет.</p>	<p>Публицистикалы к, расмий-иштиктүү, илимий, сүйлөө, адабий кеп стилдерине мүнөздүү тил каражаттарды тексттен табат.</p> <p>- Тексттин мазмуну боюнча продуктивдүү жана репродуктивдүү суроолорду түзөт.</p> <p>Окуунун ар кандай түрлөрүн (таанышуу, үйрөнүү, карап чыгуучу окуу) пайдаланат.</p> <p>- Окуганы боюнча өз оюн билдирет.</p>	<p>иштиктүү, илимий, сүйлөө, адабий кеп стилдерине мүнөздүү тил каражаттарды тексттен табат.</p> <p>- Тексттин мазмуну боюнча продуктивдүү жана репродуктивдүү суроолорду түзөт.</p> <p>- Окуунун ар кандай түрлөрүн (таанышуу, үйрөнүү, карап чыгуучу окуу) пайдаланат.</p> <p>- Окуганы боюнча өз оюн билдирет.</p>	<p>продуктивдүү жана репродуктивдүү суроолорду түзөт.</p> <p>- Ар кайсы стилдеги тексттерди окуйт.</p> <p>- Окуунун ар кандай түрлөрүн (таанышуу, үйрөнүү, карап чыгуучу окуу) пайдаланат.</p> <p>- Окуганы боюнча өз оюн билдирет.</p>	<p>продуктивдүү жана репродуктивдүү суроолорду түзөт.</p> <p>- Ар кайсы стилдеги тексттерди окуйт.</p> <p>- Окуунун ар кандай түрлөрүн (таанышуу, үйрөнүү, карап чыгуучу окуу) пайдаланат.</p> <p>- Окуганы боюнча өз оюн билдирет.</p>
	Жазуу				
	5.1.1.4. Берилген	6.1.1.4.	7.1.1.4.	8.1.1.4.	9.1.1.4. Берилген

	<p>тема боюнча өзүнүн ойлорун жаза алат:</p> <p>- кыскача куттуктоолорду жазат, каалоолорун билдирет.</p> <p>- Өзү жөнүндө маалыматты көрсөтүү менен бланктарды толтурат.</p> <p>- Өзүнүн эс алуусу, унаа жөнүндө чоң эмес эссе жазат.</p>	<p>Берилген тема боюнча өзүнүн ойлорун жаза алат:</p> <p>- кыскача куттуктоолорду жазат, каалоолорун билдирет.</p> <p>- Өзү жөнүндө маалыматты көрсөтүү менен бланктарды толтурат.</p> <p>- Чоң эмес формулярларды толтурат.</p> <p>- Өзүнүн үй-бүлөсү, үй-бүлөнүн мүчөлөрүнүн кесиптери, мектеп (ичинде, сыртында эмне жайгашкан), өзүнүн бөлмөсү,</p>	<p>Берилген тема боюнча өзүнүн ойлорун жаза алат:</p> <p>- кыскача куттуктоолорду жазат, каалоолорун билдирет.</p> <p>- Өзү жөнүндө маалыматты көрсөтүү менен бланктарды толтурат.</p> <p>- чакырууларды, түшүнүк катты, кыскача табыштаманы, маалымкатты жазат.</p> <p>- Кыргызстандагы, башка өлкөлөрдөгү өзү болгон тарыхый</p>	<p>Берилген тема боюнча өзүнүн ойлорун жаза алат:</p> <p>- кыскача куттуктоолорду жазат, каалоолорун билдирет.</p> <p>- Өзү жөнүндө маалыматты көрсөтүү менен анкеталарды, формулярларды, бланктарды толтурат.</p> <p>- Чогуу өткөргөн иш-чаралар (тоого баруу) жөнүндө класстык бурч үчүн жарыя жазат.</p> <p>- кыскача өмүр баянын жасат. Шаардан сыртка</p>	<p>тема боюнча өзүнүн ойлорун жаза алат:</p> <p>- Үлгүгө таянып куттуктоолорду, жеке каттарды жазат, ал жөнүндө сурайт, өзү жөнүндө айтат, ыраазычылык, суранычты билдирет.</p> <p>- Өзү жөнүндө маалыматты көрсөтүү менен анкеталарды, формулярларды, бланктарды толтурат.</p> <p>- мектепте өтүүчү иш-чара жөнүндө жарыя жазат.</p> <p>- жалпы мектептик иш-чарага даярдануу жөнүндө чечими менен класстык чогулуштун</p>
--	---	--	--	--	--

			<p>үйү (ичинде, сыртында эмне жайгашкан), өзүнүн үй жаныбары жөнүндө өзүнүн мамилесин билдирип чоң эмес эссе жазат.</p>	<p>жерлер жөнүндө үлгүгө таянып эссе жазат.</p>	<p>чыгуу жөнүндө класстык чогулуштун токтомун жазат. - мүдүрдүн атына себебин көрсөтүү менен сабактан бошотуу жөнүндө арыз жазат. - кандайдыр бир иш-чарадан кийин класстык фонддон коротулган акча жөнүндө отчет жазат. - Кыргызстан жана башка өлкөлөр жөнүндө расмий маалымат жазат.</p>	<p>протоколун жазат. - мүдүрдүн атына УТЦ тестирлөөнүн жыйынтыгы боюнча толук эмес орто мектебинин кыргыз тили боюнча жыйынтык аттестациялоодон бошотуу жөнүндө арыз жазат. - Сабактарды калтырганынын себебин көрсөтүп түшүнүк кат жазат. - улуттук аспаптардын оркестринин концертинен баруу жөнүндө отчет жазат. - кандайдыр бир</p>
--	--	--	---	---	--	---

						жабдык, техниканы алууга тейлөө кызматына (интернет дүкөндөр) буйрутма түзөт. - Туризм, Кыргызстандын, башка өлкөлөрдүн туристтик тейлөөсү жөнүндө жазат.
	2. тил	5.1.2.5.Тил бирдиктерин, алардын кептеги функцияларын түшүнөт жана таанып билет: - Жөнөкөй сүйлөмдүн синтаксисинин эрежелерине таянып, унаанын түрлөрү, жайкы эс алуу жөнүндө сүйлөмдөрдү	6.1.2.5.Тил бирдиктерин, алардын кептеги функцияларын түшүнөт жана таанып билет: - Жөнөкөй жана татаал сүйлөмдүн синтаксисинин эрежелерине таянып, ар кандай унаанын түрлөрүнүн түзүлүшү	7.1.2.5.Тил бирдиктерин, алардын кептеги функцияларын түшүнөт жана таанып билет: -Жөнөкөй жана татаал сүйлөмдүн синтаксисинин эрежелерине таянып, Кыргызстандын жана башка өлкөлөрдүн	8.1.2.5.Тил бирдиктерин, алардын кептеги функцияларын түшүнөт жана таанып билет:- Жөнөкөй жана татаал сүйлөмдүн синтаксисинин эрежелерине таянып, Кыргызстан жана башка өлкөлөр жөнүндө расмий	9.1.2.5. Тил бирдиктерин, алардын кептеги функцияларын түшүнөт жана таанып билет: - Жөнөкөй жана татаал сүйлөмдүн синтаксисинин эрежелерине таянып, Ысык- Көлдүн жээгинде жайгашкан эс алуучу жайлар,

	<p>түзөт. - Теманын алкагында орфоэпия эрежелерин билет.</p>	<p>жөнүндө сүйлөмдөрдү түзөт. - Теманын алкагында орфоэпия эрежелерин билет. - Кебинде жалаң жана жайылма жөнөкөй сүйлөмдөрдү тааныт жана пайдаланат.</p>	<p>тарыхый жерлери жөнүндө сүйлөмдөрдү түзөт. - Теманын алкагында орфоэпия эрежелерин билет. - Кебинде жалаң жана жайылма жөнөкөй сүйлөмдөрдү тааныт жана пайдаланат.</p>	<p>маалыматтар боюнча сүйлөмдөрдү түзөт. - Теманын алкагында орфоэпия эрежелерин билет. - Кебинде жалаң жана жайылма жөнөкөй сүйлөмдөрдү тааныт жана пайдаланат.</p>	<p>туристтик тейлөө жөнүндө сүйлөмдөрдү түзөт. - Теманын алкагында орфоэпия эрежелерин билет. Кебинде жалаң жана жайылма жөнөкөй сүйлөмдөрдү тааныт жана пайдаланат.</p>
<p>3.Социо-маданияттык</p>	<p>5.1.3.6. Берилген теманын чегинде элдик салттар жана жашоо менен байланышкан ыңгайлаштырылган материалдарды</p>	<p>6.1.3.6. Берилген теманын чегинде элдик салттар жана жашоо менен байланышкан ыңгайлаштырылган материалдарды</p>	<p>7.1.3.6. Берилген теманын чегинде элдик салттар жана жашоо менен байланышкан ыңгайлаштырылган</p>	<p>8.1.3.6. Берилген теманын чегинде элдик салттар жана жашоо менен байланышкан ыңгайлаштырылган</p>	<p>9.1.3. 6. Берилген теманын чегинде элдик салттар жана жашоо менен байланышкан ыңгайлаштырылган материалдарды түшүнөт, өз</p>

	<p>түшүнөт, өз позициясын далилдөө үчүн кебинде макалдарды колдонот.</p> <p>- Унаада өзүн алып жүрүүчү нормаларды билдирген сөздөрдү пайдаланат.</p> <p>- өзүнүн позициясын бекемдөө үчүн кебинде макал-лакаптарды пайдаланат.</p> <p>- берилген теманын чегинде өзүнүн өлкөсүнүн салттарын жана үрп-адатын, маданиятын көрсөтө алат.</p> <p>- Кыргызстандын акын-</p>	<p>түшүнөт, өз позициясын далилдөө үчүн кебинде макалдарды колдонот.</p> <p>- Унаанын түрлөрүн билдирген сөздөрдү колдонот.</p> <p>- өзүнүн позициясын бекемдөө үчүн кебинде макал-лакаптарды пайдаланат.</p> <p>- өзүнүн өлкөсүн, анын маданиятын көрсөтө алат.</p> <p>- Кыргызстандын акын-жазуучуларынын өмүр баянынын негизги маалыматтары менен таанышат.</p>	<p>материалдарды түшүнөт, өз позициясын далилдөө үчүн кебинде макалдарды колдонот.</p> <p>- өзүнүн өлкөсүн, анын маданиятын көрсөтө алат.</p> <p>- Жетишпеген билимдерди толуктоо үчүн карым-катнаштык стратегияларды пайдаланат.</p> <p>- өзүнүн позициясын бекемдөө үчүн кебинде макал-лакаптарды пайдаланат.</p> <p>- Кыргызстандын акын-жазуучуларынын өмүр баянынын</p>	<p>материалдарды түшүнөт, өз позициясын далилдөө үчүн кебинде макалдарды колдонот.</p> <p>- Өзүнүн кебинин же окуган тексттин кыскача, жөнөкөй планын түзөт.</p> <p>- Кыргызстан, башка өлкөлөрдүн расмий маалыматын жазат.</p> <p>- Кыргызстандын акын-жазуучуларынын өмүр баянынын негизги маалыматтары менен таанышат.</p> <p>- Башка</p>	<p>позициясын далилдөө үчүн кебинде макалдарды колдонот.</p> <p>- Өзүнүн кебинин же окуган тексттин кыскача, жөнөкөй планын түзөт.</p> <p>- Кыргызстандагы туризмдин түрлөрүн жана туристтик тейлөөнү сүрөттөгөн сөздөрдү пайдаланат.</p> <p>- Азыркы учурдагы Кыргызстандагы туризмдин жана туристтик тейлөөнүн абалын жана мүмкүнчүлүктөрдү анализдейт.</p>
--	--	--	--	--	---

		<p>жазуучуларынын өмүр баянынын негизги маалыматтары менен таанышат.</p>		<p>негизги маалыматтары менен таанышат.</p>	<p>окуучулардан Кыргызстандын акын- жазуучуларынын өмүр баянынын негизги маалыматтарын сурайт. *Жазуучунун, акындын өмүр баяны жөнүндө маалымат табат.</p>	<p>- өзүнүн позициясын бекемдөө үчүн макал- лакаптарды, “Манас” эпосунан ыр саптарды пайдаланат. - Кыргызстандын акын- жазуучуларынын өмүр баянынын негизги маалыматтары менен таанышат. - Башка окуучуларданал жөнүндө сурайт. * Жазуучунун, акындын өмүр баяны жөнүндө маалымат табат.</p>
--	--	--	--	---	---	---

<p>Мазмундуу нуктар</p>	<p>10 -11 класстар</p>
------------------------------	------------------------

1.Кептик /коммуникативдик	
Сүйлөө	10.1.1.1. Берилген тема боюнча татаал грамматикалык конструкцияларды пайдалануу менен дискуссияга катыша алат, өзүнүн позициясын жактайт, өзүнүн кебин түзөт.(көлөмү – ар бир окуучу тарабынан 5-10 кыскача жооптор)
Угуу	10.1.1.2. Ар түрдүү стилдеги ыңгайлаштырылган диалогдорду жана тексттерди угуп кабыл алат, тексттин карым-катнаштык милдетине жана функционалдык тибине жараша толукталган өлчөмүндө негизги мазмунун түшүнөт. (убагы 3-5 минутка чейин)
Окуу	10.1.1.3. Ыңгайлаштырылган текстти окуйт жана мазмунун түшүнөт, тексттерге карата тапшырмаларды аткара алат, тексттин мазмуну боюнча продуктивдүү жана репродуктивдүү суроолорду түзөт, өзүнүн оюн билдирет жана берилген үлгүлөр боюнча мазмунун талкуулайт. (400-450 сөз)
Жазуу	10.1.1.4. Белгилүү темаларга жазуу көндүмдөрүн билет, 110-120 сөздүн деңгээлинде мурунку орфографиялык көндүмдөрүн пайдалануу менен чакан тексттерди түзөт.
2. Тил	
	10.1.2.5. Аталган класстын программасындагы каралган татаал тил бирдиктерди түшүнөт, тааныйт, айырмалайт жана аларды тилдин грамматикалык эрежелерине ылайык кебинде пайдаланат. (толук бир курста 1800 бирдик)
3. Социо-маданий	
	10.1.3.6. Темалардын чегинде элдик салттарды жана жашоону билет, өзүнүн кебинин кыскача, жөнөкөй планын түзөт, өзүнүн өлкөсүн жана чет өлкөлөрдү сүрөттөөчү сөздөрдү пайдаланат, табышмактарды, жаңылмачтарды, макал-лакаптарды (15 макал) пайдаланат. Белгилүү жазуучулардын, акындардын чыгармачылыгы менен таанышат, окуучулардын жаш өзгөчүлүктөрүнө ылайык чыгармалардын үзүндөрү менен таанышат. Өзүнүн укуктарын коргоо үчүн укуктук, административдик жана моралдык нормаларды пайдаланууга даяр. Башкаларга укук коргоодо жардам бере алат.

Окутуунун күтүлүүчү натыйжалары жана индикаторлор

Билгиликтер	10 -11 класс
1. Кептик / коммуникативная	Сүйлөө
	<p>Берилген тема боюнча дискуссияга катыша алат жана өзүнүн позициясын колдогонду билет:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Кебинде өтүлгөн сөздөрдүн тобун алардын текст түзүүчү функциясына, кептин стилине карата пайдаланат. - Жол жүрүүнү , унаанын түрлөрүн сүрөттөйт, унаанын түрлөрүн, паспорттук көзөмөлдөн жана бажылык текшерүүдөн өтүүнү, жүктү салыштыруу эрежелерин сүрөттөйт, “эгерде чет өлкөдө адашсаң, биринчи 10 кадам”, “санжыра, туугандык байланыштар”, “өзүнүн көз карашында үй-бүлөнүн заманбап түзүлүшү”, “ишкерлик байланыштарды түзүү эрежелери”, “көп маданияттуу коомдо 10 саясий эреже”, “ден соолукка таасир берүүчү ар кайсы өлкөлөрдүн климаты жана сааттык графиктин таасири”, “жашоонун сергек мүнөзүнүн 10 эрежеси – заманбап адамдын модели”, “ азык-түлүктөрдү тандоодогу 10 эреже”, “саякатчынын маалымканасы” деген темаларга дискуссия өткөрүшөт. - Адептиктаяныч кептерди пайдалануу менен макулдулугун/ сылык кабыл албоону билдирет. - “Адеп” бөлүмү ар кайсы кырдаалдагы алып жүрүүнүн эрежелери менен Кыргызстандагы жана дүйнөнүн башка өлкөлөрүндөгү кырдаалдын салыштыруу анализинин негизинде тааныштырат. Ошондой эле аталган бөлүк ой-жүгүртүүнү өнүктүрүү, өз оюн калыптандыруу көп сандагы оюндар, кырдаалдык оюндар менен коштолот. Окуучу элдердин ар кайсы жерлерде жана кырдаалдарда, мисалы, аэропортто, конокто, жумушта, экозонада, жекече гигиенаны сактоодо, дүкөнчүлөрдүн жана сатуучулардынадеби, маданий жерлерге барууну талкуулайт.
	Угуу
	<p>Тексттин функционалдык тиби жана коммуникативдик маселеге байланыштуу ыңгайлаштырылган диалогторду жана тексттерди алардын маанисин терең түшүнүү менен угуу :</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - Көлөмү боюнча чакан илимий-окуу, илимий популярдуу, публицистикалык, расмий-иштиктүү, адабий тексттердин негизги мазмунун түшүнөт. - Уккандын мазмуну боюнча өз оюн билдирет. - Уккандын мазмуну боюнча кыскача жоопторду айтат. - Укканы боюнча кыска кеп кыстара алат. <p>“Аэропортто”, “Конокто”, “Жумушка кабыл алуу”, “Кыргызстан жөнүндө” (КР туристи чет өлкөдө), “Врачтын пациенти менен ар кайсы өлкөлөрдүн климатынын ден-соолукка таасири жөнүндө”, “Сатуулар”, “ Маалымат бюросу”(маданий иш-чаралар жөнүндө) диалогдор.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Туруктуу таяныч кептер “Билеттерди заказ кылуу/ Аэропорт”, “Мейманканада”, “Экскурсиялык турлар”, “Ден-соолук”, “Маданий борборлордо”
	<p>Окуу</p>
	<p>Ыңгайлаштырылган текстти окуйт жана мазмунун түшүнөт:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Тексттин мазмуну боюнча продуктивдүү жана репродуктивдүү суроолорду түзөт. - Ар кандай стилдеги тексттерди окуйт. - Окуунун ар кандай түрлөрүн пайдаланат (таанышуучу, үйрөнүүчү, карап чыгуучуокуу) - Окугандын мазмуну боюнча өз оюн билдирет (адабият, илимий- таанып-билүүчү макалалар) <p>Башка өлкөлөр жөнүндө расмий маалымат, КРдагы үй-бүлөлүк каада- салттар, “Кантип бөтөн эмес, өзүнүн жашоосун жашаш керек” (адамдын мүнөзү боюнча кесип тандоо), “Кыргызстан – көп улуттуу өлкө элинин Ассамблеясы жөнүндө”), пирсингдин жана татунун зыяны, макалдар, “Соода-сатык.</p>
	<p>Жазуу</p>

	<p>Берилген тема боюнча өз ойлорун жазуу түрүндө билдире алат:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Куттуктоолорду, үлгүгө таянуу менен жеке каттарды жазат, ал жөнүндө сурайт, өзү жөнүндө айтат, ыраазычылык, суранычты билдирет. - анкеталарды, формулярларды, бланкттарды, визаны ачтыруу боюнча иш-кагаздарды толтурат. - бажы декларациясын толтурат; - саякат жөнүндө таасирлерин, күнүн өткөргөн жөнүндө күндөлүк жаза алат, - КР-да (ички жана чет өлкөлүк) паспорт алуу үчүн иш-кагаздарын толтура алат. - эмгек келишимди толтурат жана резюмесин жазат. - туристтик компаниялар менен келишим түзөт; - акт түзөт (аз улуттардын маселелери боюнча адамдык укуктарды бузулушу боюнча, пайдалануучулардын укуктарын коргоо жөнүндө); - Камсыздандыруу полисти толтурат (Эл аралык медициналык камсыздандыруу) <ul style="list-style-type: none"> - түшүнүк кат жазат (ден-соолугуна байланыштуу сабактарда жок болуу жөнүндө) - кепилдик квитанцияларды/ чектерди толтурат; - арыз жазат (йиримге баруу үчүн) - кулактандыруу жазат (ар кандай афишалар) <p>-“Мен кандай өлкөгө баргым келет жана эмне үчүн”, “ Мен болочок үй-бүлөмдү кантип элестетем”, “Мен ким болгум келет” же болбосо “Кыргызстанга менин салымым”, “ Мамлекет улуттун ден-соолугу жөнүндө кандай кам көрүш керек”, “ Мен келечектин технологияларын кандай элестетем” , “Хобби + Кесип = Бакыт” деген темаларга эссе жазат.</p>
<p>2. Тил</p>	<p>Тилдик бирдиктерин, алардын сүйлөөдөгү функцияларын түшүнөт жана билип тааныйт:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Жөнөкөй жана татаал сүйлөмдүн синтаксисинин эрежелерине таянып, туруктуу таяныч кептерди пайдалануу менен сүйлөмдөрдү түзөт. - Теманын чегинде орфоэпиялык эрежелерди пайдаланат. - Кебинде жалаң жана жайылма жөнөкөй сүйлөмдөрдү тааныйт жана пайдаланат.
<p>3. Социомаданияттык</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Берилген теманын чегинде элдик салттар жана жашоо менен байланышкан ыңгайлаштырылган материалдарды түшүнөт, өзүнүн позициясын бекемдөө үчүн кебинде макал-лакаптарды пайдаланат. - өзүнүн кебинин же окуган тексттин кыскача, жөнөкөй планын түзөт.

- сөздөрдү, туруктуу сөз айкаштарды пайдаланат;   - Кыргызстандын жазуучулары жана акындарынын өмүр баянынан негизги маалыматтар менен таанышат   - Башка окуучулардан Кыргызстандын жазуучулары жана акындарынын өмүр баянынан негизги маалыматтарын сурайт. * Жазуучунун, акындын өмүр баяны жөнүндө маалымат табат.

3.2. Экинчи тил катары кыргыз тили предметинде окуучулардын жетишкендиктерин баалоо

«Кыргыз тили экинчи тил катары» предмети боюнча сабактарда окуучулардын жетишкендиктерин баалоо күтүлүүчү натыйжалар менен тыгыз байланышкан жана көрсөткүчтөргө негизделет. Класстагы баалоо объектилери болуп билим алуудагы окуучулардын жекече жетишкендиктери менен өсүшү саналат.

5.1. Баалоонун негизги принциптери

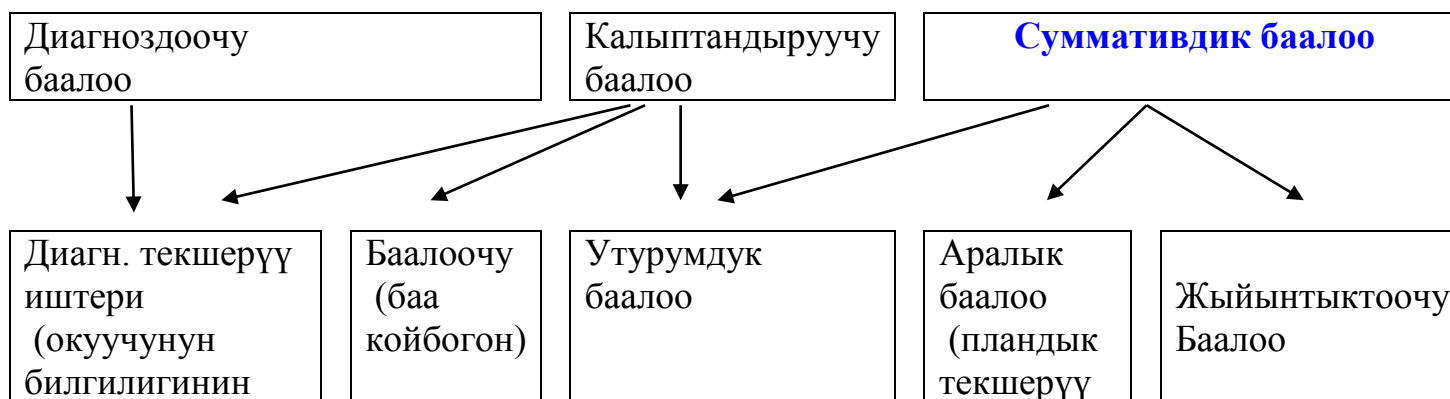
Окуучуларды баалоодо мугалим *калыстык, ишеничтүүлүк, жарамдуулук* сыяктуу негизги принциптерди жетекчиликке алышы зарыл.

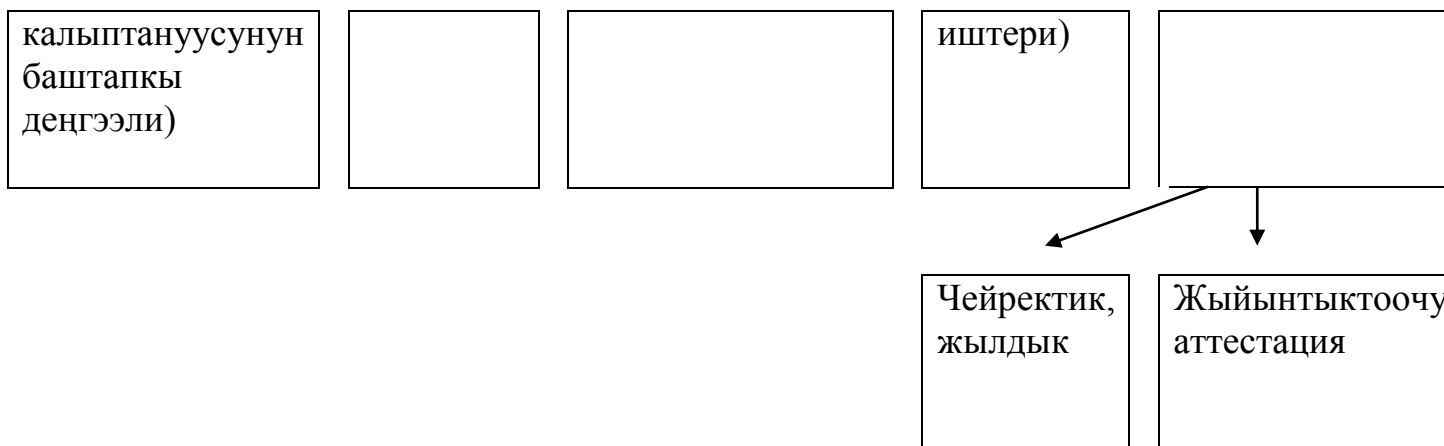
Калыстык. Калыстык принциби бардык окуучулар бирдей шартта окшош сыноодон өтүшүн талап кылат. Маалыматтарды текшерүү калыстыгы мугалим үчүн дагы, бардык окуучулар үчүн дагы баалоонун так критерийлеринин болушун туюндурат.

- *Ишеничтүүлүк.* Ишеничтүүлүк принциби ошол эле белгини кайталап өлчөөдө бирдей натыйжа алууга мүмкүнчүлүк берген педагогикалык баалоонун тактыгын билдирет.
- *Жарамдуулук* – бул башка нерсе эмес, чын эле өлчөөгө тийиш болгон нерсе өлчөнүп жаткандыгын көрсөткөн баалоо усулунун аныктыгы.

6.2. Баалоонун түрлөрү

Окуучулардын билим алуудагы жетишкендиктери менен өсүшүн өлчөө үчүн баалоонун үч түрү колдонулат: *диагноздоочу, калыптандыруучу и суммативдик* (1-схема).

Диагноздоочу баалоо

Прогреске баа берүү үчүн мугалим окуу жылы ичинде жетишилген натыйжалар менен окуучунун билгиликтеринин баштапкы калыптануу деңгээлине салыштыруу жүргүзөт. Диагноздоочу баалоонун натыйжалары сыпаттоо түрүндө катталып,

жалпыланат жана мугалимдин окутуу милдеттерин аныкташына, окуучуга берилүүчү тапшырмаларды берүү жолу менен окуу процессине түзөтүүлөрдү киргизишине жана аны өркүндөтүшүнө негиз болот.

Калыптандыруучу баалоо

Калыптандыруучу баалоонун максаты – окуучунун жетишкендиги менен материалды жекече өздөштүрүү өзгөчөлүктөрүн аныктоо, ошондой эле окуучунун ийгиликке жетиши үчүн сунуштарды иштеп чыгуу. Мугалим калыптандыруучу баалоону окутуунун жүрүшүнө өз убагында түзөтүү, пландоого өзгөртүү киргизүү үчүн пайдаланса, ал эми окуучу өзү аткарган иштин сапатын жакшыртуу үчүн пайдаланат. Окуучунун жөндөм деңгээли эмес, ал аткарган конкреттүү иш бааланат.

Окутуунун аралык натыйжаларын баалоодо окуучулардын өзгөчөлүктөрү (ишти аткаруу тездиги, теманы өздөштүрүү жөндөмү ж.б.) эске алынып, окуучулардын жетишкендиктери менен өсүштөрүнө көңүл бурулат. Окуучунун өсүшү билим берүү тармагы менен предметтердин алкагындагы окутуу максаты болуп саналган белгилүү натыйжаларга жетүү катары аныкталат. Журналга баа зарылдыгына карай коюлат (катталат), мугалим окуучунун жекече өсүшүнө жүргүзгөн байкоолорун белгилейт.

Суммативдик баалоо

Суммативдик баа берүү окутуунун ар бир баскычында пландалуучу натыйжаларга окуучулардын жетишүү даражасын аныктоо үчүн кызмат кылып, *утурумдук*, *аралык жана жыйынтыктоочу* баалоодон түзүлөт.

- жекече аткарылган тапшырмаларды *утурумдук баалоо* баа берүү ченемдери (туура чечимдердин саны, кетирилген каталардын саны, тариздөө эрежелеринин сакталышы ж.б.) менен мугалим жана/же окуучулардын өздөрү берген өзүнчө ишти аткаруу критерийлерине жараша жүргүзүлөт. Мугалим окуучулардын окуу материалын өздөштүрүүдөгү өзгөчөлүктөрүнө жараша *утурумдук баалоо* жүргүзөт.
- *Аралык баалоо* предметтик куррикулумда аныкталган иштердин түрүнүн негизинде жүргүзүлөт:
  - кат жүзүндөгү иштер/булактар менен иштөө;
  - оозеки жооп /жүзачар;
  - долбоор, изилдөө иши, иштердин бөтөнчө түрлөрү;
  - портфолио (жетишкендиктер папкасы) ж. б.

Иштердин бардык түрлөрү баалоо критерийлеринин негизинде бааланып, милдеттүү болуп саналат жана мугалим тарабынан баалоо планын иштеп чыгууда алдын ала пландалат.

- *Жыйынтыктоочу баалоо* мектеп календарына (чейрек, жарым жылдык, окуу жылы ылайык) жүргүзүлүп, аракеттеги ченемдер менен баалоонун иштелип чыккан критерийлерге жараша кат жүзүндө аткарылат.

Милдеттүү иштердин түрлөрүнүн саны жана жыйынтыктоочу баалоодогу салыштырма катыш окутуу баскычтары менен предметтердин өзгөчөлүгүн эске алуу менен аныкталат. Иштердин формасынын ар түрдүүлүгүн мугалим окуучулардын жекече өзгөчөлүктөрүн эске алып аныктайт.

5.3. Баалоонун типтери

Билим берүү тутумунда милдеттери менен айырмалануучу педагогикалык баалоонун эки түрү колдонулат: ченемдик жана критерийлик.

Айрым окуучулардын билимдерин ченемдик баалоо окуп жаткандардын өзүнчө тобунун даярдык деңгээлине карата жүргүзүлөт. Анын максаты – айрым окуучулар менен калган окуучулардын ортосунда билимдерин иш жүзүндө салыштыруу.

Айрым окуучулардын билимдерин критерийлик баалоо белгиленген стандарттарга ылайык жүргүзүлөт. Анын максаты – белгиленген стандарттарга ылайык айрым окуучулардын жетишкен натыйжаларын сыпаттоо.

Баалоонун бул эки түрү бири бирин жокко чыгарбайт, педагогикалык практикада ченемдик дагы, критерийлик дагы баалоо зарыл. Мугалим баалоонун кайсы түрүн колдонуу керектигин аныктоо үчүн баалоонун максатын эске алышы абзел. Эгер ар бир окуучунун окуу материалынын маанилүү бөлүгүн өздөштүргөн-өздөштүрбөгөндүгүн аныктоо зарыл болсо, бул учурда баалоонун критерийлик түрүн колдонуу шарт. Предмет боюнча мектеп олимпиадасына катыштыруу үчүн класстан бир нече окуучуну тандап алуу зарыл болгондо сөзсүз баалоонун ченемдик түрү керек.

Баалоо баалар боюнча упайларды төмөнкүдөй бөлүштүрүү аркылуу жүргүзүлөт.

Упайларды баа боюнча бөлүштүрүү

Баа	1	2	3	4	5
Упайлар	1 – 20	21 -40	41 -60	61 – 80	81 – 100

Кеп көндүмү (билгилиги) боюнча упайларды бөлүштүрүү

Мисал:

№	Аты-жөнү	Грамм.	Окуу. жана түш.	Угуу	Жазуу	Аңгемелешүү	Упайлардын жыйынтыгы	Баа
		20	20	20	20	20	100	
1	Алиев С.	15	18	15	18	17	83	5
2	Нурдинов Б.	13	15	16	15	15	74	4

Окуучулардын жеке билим алуу жетишкендиктерин баалоо тутумунун болжолдуу үлгүсү (КР БИМ АУК)

1. Утурумдук баалоо (биринчи аралык баалоого чейин сабактарда жүргүзүлөт)

№	Иштин түрлөрү	Формалары	Жыйынтыктоочу баалоодогу салмак
1.1.	Мугалим аныктайт	Оозеки жооп, жуптарда сүйлөшүү, кат жүзүндөгү иштер, үй тапшырмасын каруу.	10%

2. Аралык баалоо (модуль аяктаганда жүргүзүлөт)

№	Иштин түрлөрү	Формалары	Жыйынтыктоочу баалоодогу катыш
2.1.	Окуп түшүнүү (Текст менен иштөө)	Тесттик тапшырманын ар кандай түрлөрү Курамы: 1) жеңилдетилген жана тийиштүү деңгээлдеги текст;	60% 20 упай

		2) ошол текст боюнча 3-4 тапшырмадан турган тест.	
2.2.	Угуу	Угулган текст боюнча тесттик тапшырманын ар кандай түрлөрү. Курамы: 1) мугалим үчүн жеңилдетилген жана тийиштүү деңгээлдеги текст; 2) ошол текст боюнча 3-4 тапшырмадан турган тест.	20 упай
2.3.	Оозеки жооп/ сүйлөшүү/сүйлөө	Кабарлоо, суроолорго жооптор (кырдаалдык тапшырмалар менен суроолордун түрлөрү) Курамы: 1) аңгемелешүүнү кайра айтып берүү үчүн кырдаалдык суроолор 2) пайдалануу үчүн даяр кептик калыптар	20 упай
2.4.	Жазуу	Жат жазуу, эссенин ар кандай түрлөрү, дил баян ж.б.	20 упай
2.5.	Грамматика	3-4 тапшырмадан турган тест (жазуу жүзүндөгү тапшырма)	20 упай
Бардыгы:			100 упай

3. Жыйынтыктоочу баалоо (чейрек аяктаганда жүргүзүлөт)

№	Иштин түрлөрү	Формалары	Жыйынтыктоочу баалоодогу салмак 30%
3.1.	Окуп түшүнүү (Текст менен иштөө)	Тесттик тапшырмалардын ар кандай түрлөрү Курамы 1) жеңилдетилген жана тийиштүү деңгээлдеги текст; 2) ошол текст боюнча 3-4 тапшырмадан турган тест.	20 упай
3.2.	Угуу	Угулган текст боюнча тесттик тапшырманын ар кандай түрлөрү.	20 упай

		Курамы 1) мугалим үчүн жеңилдетилген жана тийиштүү деңгээлдеги текст; 2) ошол текст боюнча 3-4 тапшырмадан турган тест.	
3.3.	Оозеки жооп/ сүйлөшүү/сүйлөө	Кабарлоо, суроолорго жооптор (кырдаалдык тапшырмалар менен суроолордун түрлөрү) Курамы 1) аңгемелешүүнү кайра айтып берүү үчүн кырдаалдык суроолор, 2) пайдалануу үчүн даяр кептик калыптар.	20 упай
3.4.	Жазуу	Жат жазуу, эссенин ар кандай түрлөрү, дил баян ж.б.	20 упай
3.5.	Грамматика	3-4 тапшырмадан турган тест (жазуу жүзүндөгү тапшырма)	20 упай
Бардыгы:			100 упай

Окуучулардын деңгээлин баалоодо чейректин аягында пайыздар кошулат.

Чейректин жыйынтыгы

Утурумдук баалоонун (УБ) 10 %ы

Аралык баалоонун (АБ) 60%ы

Жыйынтыктоочу баалоонун (ЖБ) 30 %ы

Мисал:

№	АТЫ-ЖӨНУ	УБ	АБ	ЖБ	Жыйынтыгы	Чейр. ба.
		10%	60%	30%		
1	Иванов К. В.	34* /3,4	75 /45	87/26	74	4

* утурумдук баалардын суммасы.

Жыл жыйынтыгы

Мисал:

№	АТЫ-ЖӨНҮ	ЖБ 1	ЖБ 2	ЖБ 3	ЖБ 4	Жыйынтыгы	Чейр. ба.
1	Иванов К. В	74	75	87	86	80,5-81 !	5

Мүдөө: + 10 упайга чейин.

Класста баалоону өткөрүү боюнча сунуштар

Текст менен иштөөгө баа берүү (окуп түшүнүү) 20 упай.

Окуучу текст менен туура жана катасыз иштегенде, т.а. тексттин тийиштүү тапшырмасын аткарганда **20 упай** топтойт:

- тексттин грамматикалык түзүлүшүн түшүнүп билет;
- окулган текстти түшүнгөндүгүн көрсөтөт (тексттеги негизги ой менен мазмунун туура түшүнөт);
- тапшырманы туура аткарат;
- өз жоопторун грамматикалык жактан туура жазат;
- орфографиялык жана пунктуациялык каталарды кетирбейт.

Ар бир туура эмес жооп үчүн билимдердин тийиштүү упайы алып салынат.

Угууга баа берүү (угуп түшүнүү)

Угууда окуучу тексттин бардык тапшырмаларын туура аткаруу менен **20 упай** топтойт, т.а.:

- берилген темалар боюнча тексттерди угуп кабылдайт жана угулган текстти түшүнгөндүгүн көрсөтөт;
- тексттеги негизги ой менен мазмунун бөлүп көрсөтөт;
- тапшырманы туура аткарат;
- жоопторун грамматикалык жактан туура жазат;
- орфографиялык жана пунктуациялык каталарды кетирбейт.

Ар бир туура эмес жооп үчүн билимдердин тийиштүү упайы алып салынат.

Оозеки жоопко баа берүү (оозеки сүйлөшүү)

Оозеки сүйлөшүүдө **20 упай** топтогон окуучу:

- берилген тема боюнча туура суроолорду берет;
- берилген суроолорго жооп бере алат;
- аңгемелешүүнүн мазмунун түшүнөт;
- ар түрдүү кептик (катнаштык) кырдаалдарда макулдугун/макул эместигин туура туюндурат;
- грамматикалык жактан туура жазылган сүйлөмдөрдү түзөт.

Ар бир туура эмес жооп үчүн мугалим тарабынан каралган упай алып салынат.

Жазуу ишине баа берүү (жат жазуу, эссенин түрлөрү ж.б.)

Жазуу ишинде **20 упай** топтогонокуучу:

- аталган тема боюнча тилдин граматтикалык формаларын түшүнүп-билет;
- орфографиялык жана пунктуациялык эрежелерди сактайт;
- мурда өздөштүргөн грамматикалык жана орфографиялык жөнөкөй көндүмдөрүн пайдалануу менен өз оюн туура жана сабаттуу баяндайт.

Ар бир орфографиялык, пунктуациялык жана стилистикалык ката үчүн мугалим тарабынан мурда каралган упай алынат.

Грамматикалык билимине баа берүү

Грамматикалык билимине баа берүүдө **20 упай** алган окуучу:

- тилдин грамматикалык каражаттарын түшүнөт;
- тил бирдиктерин түшүнүп-билет;
- грамматика менен лексиканы туура жана керегине жараша колдонот;
- синтаксисттик эрежелерге таянып сүйлөм түзөт;
- орфографиялык жана пунктуациялык эрежелер боюнча мурда өздөштүргөн көндүмдөрүн туура колдонот;
- тесттин бардык тапшырмаларынын туура жана катасыз аткарат.

Ар бир ката үчүн билимдердин тийиштүү упайы алып салынат.

1-тема: Саякат Грамматика

А. –бы мүчөсүн туура улагыла.

учак	автобус токтоочу жай.....	келүү-кетүү тизмеги.....	бажы.....
эмкана.....	күтүү залы.....	ичинде	жөө.....

Б. –лар мүчөсүн туура улагыла.

учак	автобус токтоочу жай.....	келүү-кетүү тизмеги.....	бажы.....
эмкана.....	күтүү залы.....	ичинде	автобекет.....

В. Берилген сөздөр менен айкын өткөн чакта сүйлөм түзгүлө.

Өскөнбек, сугар- , гүл- .....
- жайында, кайда, бар-, сен?-..... ?

Г. Керектүү мүчөлөрдү туура улагыла.

Тоо ... гүлдөр өсөт. Жанара, гүлдөр... сугарды. Өскөн ... досу бар. Зухра... кашы кара .

Д. Буйрук ыңгайдын терс формасынын (–ба) мүчөсүн туура улугыла.

сугар....., жаз....., айда....., бер..... .

Баалоо: А: 4x1=4   Б: 4x1=4   В: 2x2=4   Г 4x1=4   Д : 4x1=4   Баары: 20

1-тема: Саякат

Окуп түшүнүү

Менин атым Өскөнбек. Мен окуучумун. Бишкекте жашайм. Жайкы каникулда автобус менен саякатка чыкканды жакшы көрөм. Бишкекте эки **автобекет** бар: «Батыш»жана «Чыгыш».

Батыш **автобекети** эки кабаттуу. Ал чоң, шаардын батышында жайгашкан. Бекеттин **ичинде** билет сатуучу кассалары, **сурап билүү жайы**, **даараткана**, **аманат**, **эмкана** бар. Бекеттин сыртында автобус **токтоочу жай жайгашкан**.

А. Суроолорго жооп бергиле.

1. Өскөнбек кайда жашайт?
2. Өскөбек эмне менен саякатка чыкканды жакшы көрөт?
3. Бишкекте канча автобекети бар?
4. Бекеттин ичинде эмне бар?

Б. Бош жерлерге ылайыктуу сөздөрдү жазгыла.

1. Өскөнбек ..... жашайт.
2. Өскөбек ..... саякатка чыкканды жакшы көрөт.
3. Бишкекте ..... автобекети бар.
4. Бекеттин ичинде ..... бар.

В. Туурасын «Т», катасын «К» тамгасы менен белгилегиле.

1. Өскөнбек кайда жашайт? ( )
2. Өскөбек эмне менен саякатка чыкканды жакшы көрөт? ( )
3. Бишкекте канча автобекети бар? ( )
4. Бекеттин ичинде эмне бар? ( )

Баалоо: А. $4 \times 3 = 12$;

Б. $4 \times 1 = 4$;

В. $4 \times 1 = 4$.

Баардыгы: 20

**1-тема: Саякат
Угуп түшүнүү**

А. Суроолорго жооп бергиле.

1. Өскөнбек кайда жашайт?
2. Өскөнбек эмне менен саякатка чыкканды жакшы көрөт?
3. Бишкекте канча автобекети бар?
4. Бекеттин ичинде эмне бар?

Б. Бош орундарга ылайыктуу сөздөрдү жазгыла.

1. Өскөнбек _____ жашайт. 2. Өскөнбек эмне менен саякатка чыкканды _____ .
3. Бишкекте _____ , _____ , _____ бар. 4. Бекеттин ичинде _____ бар.

В. Туурасын «Т», катасын «К» тамгасы менен белгилегиле.

1. Өскөнбек Бишкекте жашайт. ( )
2. Бишкекте эки автобекети бар. ( )

Баалоо: А. $4 \times 3=12$ Б. $4 \times 1,5= 6$ В. $2 \times 1= 2$ Баардыгы

4- бөлүк. Билим берүү процессин уюштуруу талаптары

4.1 Ресурстук камсыздоого карата талаптар

4.2 Окутуу чөйрөнү түзүү

Функционалдык-коммуникативдик мамиле кыргыз тили экинчи тили катары окутууда окутуунун бардык этаптарында жана формаларында окутуучуларды кыргыз тилинде баарлашуу (коммуникация) процесстерине **тез арада кошулушун шарттайт. Мында сабактардын кеп өстүрүүчү багыты максат гана эмес, максатка жетүүчү каражат катары каралат.**

Төмөндө берилген ыкмалар тилди окутуунун аталган принциптерин ишке ашырууга жана окуучулардын негизги жана предметтик билгиликтерге ээ болушуна багытталган.

I. Топтук усулдар

Акыл чабуулу. Бул усул окуучулардын кырдаал же маселе боюнча ар түрдүү ойлорду эркин түрдө жана ачык айтышына шарт түзөт. Элестетүүнү жана чыгармачыл ой жүгүртүүнү өнүктүрөт.

Акыл чабуулу – бул кеңири белгилүү жана көп колдонулуучу интерактивдүү усул, анткени ал ар бир адамдын топтогу ишке катышуусуна мүмкүндүк берет.

Чакан топтордо иштөө. Көпчүлүккө таанымал болгон бул усул бардык окуучулардын ишке катышуусуна жана жигердүү угуу же жалпы пикирди иштеп чыгуу сыяктуу билгичтиктерди практикада колдонушуна, чоң топтогуга салыштырмалуу анча кысталыш болбогон кырдаалда кызматташуусуна жана инсан аралык баарлашуусуна мүмкүндүк берет. Топторго убакыт көп сарпталат, ошондуктан топто иштөөгө дайым эле таяна берүүгө болбойт. Бул усулду окуучулар өз алдынча маселе чече албай калган учурларда колдонгон оң. Эгер сарпталган убакыт менен күч аракет ойдогудай натыйжа бербесе, ыкчам иштешүү үчүн «жуп-жубу менен иштеп, пикир алмашуу» усулун эле колдонуу керек.

Курак. Бул усулду колдонгондо окуучулар бири-биринен үйрөнөт. Өз ара окуп-үйрөнүү – бул предмет боюнча маалымат алып, кыйын материалды түшүндүрүү, суроо берүү, угуу, баарлашуу жана башка билгичтиктерди практикада колдонуунун эң натыйжалуу ыкмаларынын бири.

Бул ыкма окуучулардын кыска убакыт ичинде көп маалымат алышына мүмкүндүк берет да, кайсы бир деңгээлде лекциянын ордуна колдонууга ылайык келет.

II. Оюндар

Окутуп-үйрөтүүчү.

Катышуучулар окутуп-үйрөтүүчү оюндарда берилген кырдаалдын алкагындагы конкреттүү маселеге жооп кылат.

Сюжеттик-ролдукоюндар.

Катышуучулар башка адам кандай кыларын сезишет, ойлонушат жана/же аткарып көрүшөт, же болбосо кайсы бир маселени же кырдаалды «ойноп» көрүшөт.

III. Чийме уюштургучтар

Вендин диаграммасы. Бул диаграмма айырмалуу жана окшош белгилери бар эки жана андан ашуун өнүттөрдү кароодо анализ жана синтез жүргүзүүгө мүмкүндүк берет. Ал эки жана андан ашуун кесилишкен тегеректер түрүндө чийилет.

Кластер. Кластерлерге бөлүштүрүү төмөнкү схема боюнча жүргүзүлөт:

- Урунттуу сөздү же сүйлөмдү чоң барактын же клас тактасынын (же жазуу үчүн пайдаланыла турган башка тегиздиктин) ортосуна жазгыла.
- Бул темага байланыштуу оюңарга келген сөздөрдү же сүйлөмдөрдү жаза баштагыла.
- Идеяларды жаралышына карай жазганча, алардын ортосунда өзүнөр туура келет деп ойлогон байаныштарды белгилей баштагыла.
- Убакыт бүтмөйүнчө же идеяларыңар толук айтылмайынча оюңарга канча идея келсе, баарын жазгыла.

IV. Талаш-тартыштын ар кыл түрлөрү

Бул усулдар окуучулардын кебин өркүндөтүп, логикалуу ой жүгүртүү, маселе чечүү жана чечим кабыл алуу көндүмдөрүн калыптандырат. Мындай көнүгүүлөр окуучулардын чыгармачыл жөндөмүн жана маселелерди терең талдоо көндүмүн өнүктүрүп, социалдык катнашты чындоого өбөлгө түзөт.

Талаш-тартыш окуучулардын жогорку деңгээлде ой жүгүртүүсүнө жана мугалимдин көзөмөлүсүз эле пикир алмашуу мүмкүндүгүн берет. Мунун натыйжасында маселелерди, жүрүм-турумдарды жана көз караштарды жамаат чогуу түшүнүүгө жетишет.

Позиция ээле (пикирлер шкаласы). Бул усулду тема боюнча ар түрдүү пикирлерди көрсөтүү, окуучуларга өз ойлорун айтуу жана баарлашуу көндүмүн практикада колдонуу мүмкүнчүлүгүн берүү үчүн кириш көнүгүү катары

колдонгон оң. Муну сабак соңунда окуучулардын теманы кандай түшүнгөнүнө баа берүү үчүн да колдонууга болот.

Бул усул класста талаш маселелерди талкуулоого ылайык келет. Талаш маселеге байланыштуу мыйзамдуу негизделген, тууру жообу жок, карама-каршылыктуу көз караштардын болушу керек.

V. Долбоор усулу

Долбоор усулунун негизги максаты – окуучуларга ар кайсы предметтер боюнча алган билимдерин тутумдаштырууну талап кылган практикалык милдеттерди же маселелерди чечүү процессинде өз алдынча билим алуу мүмкүнчүлүгүн берүү. Мугалим мында координатордун, эксперттин, кошумча маалымат булагынын ролун аткарат.

Бул усулду колдонгондо окуучулар өз алдынча билим алууга жана колдонууга үйрөнөт, алардын катнаш билгилиги калыптанат, чыгармачыл жөндөмү, өзүнүн ишмердигин көзөмөлдөө жана баалоо көндүмдөрү өнүгөт. Сабактын убактысын долбоордун (долбоорлордун) тематикалык-семантикалык талаасын, маселесин жана максаттарын аныктоо ишин уюштурууга, ошондой эле долбоордун (долбоорлордун) жүзачарын өткөрүүгө жумшоо керек.

Долбоор усулунун негизги баскычтары:

1. **Даярдык баскычы** (маселени аңдап билүү жана аны чечүү мүмкүнчүлүктөрү) – топтун (жеке долбоордун) ишин көзөмөлдөө.
2. **Изилдөө баскычы:**
  - долбоорду бөлүктөргө бөлүү;
  - курамдык бөлүктөрүн талдоо: кайсынысы ашыкча? эмнелерди кошуу керек? (окуучулардын ишмердигине баа берүү).
3. **Долбоордун курамдык бөлүктөрүн жүзөгө ашыруу** (ар түрдүү маалымат булактарынын пайдаланылышына, ишмердиктин пландалышына, ар башка эффектилердин колдонулушуна баа берүү).
4. **Долбоорду жактоо** (долбоорлук иштин тышкы жасалгаланышына, милдеттердин коюлушуна, долбоордун жакталышына баа берүү).

Кыргыз тили боюнча долбоордо төмөндөгүдөй учурлар өзгөчө мааниге ээ болот:

- тилди чыныгы баарлашуу кырдаалына мүмкүн болушунча жакындатылган кырдаалдарда (шарттуу-кырдаалдык жана реалдуу-турмуштук) колдонуу;
- окуучулардын өз алдынча (жекече жана топто) иштешине басым жасоо;
- окуучуларды абдан кызыктыра турган теманы тандоо;

- долбоордун темасына, максатына ылайык тилдик материалдарды, тапшырмалардын түрлөрүн жана иштин ырааттуулугун тандап алуу;
- натыйжаларды даана көрсөтүү.

Пайдаланылган адабияттар:

1. PISAнын иликтөөлөрү тууралуу ОУББББ (ЦОМО) маалымкаты – 2006. –Б.: 2008. – 220 бет.
2. Кыргыз Республикасынын ЖОЖнын бюджеттик жана акы төлөөнүүчү орундарга тапшыруунун жана жалпы республикалык тестирлөөнүн жыйынтыктары.– Бишкек, 2010. – 96 бет.
3. “Кыргыз тилин окутуу орус, өзбек жана тажик тилдеринде жүргүзүлгөн мектептерде окутуунун мамлекеттик стандарты”. Бишкек, 2006. Түзгөндөр: Рысбаев С, К., Акматова А.А., Калманова Э.К., Абдухамидова Б.А., Эсеналиева К.Э.
4. “Кыргыз Республикасынын жалпы билим берүүчү мектептеринде кыргыз тилин экинчи тил катары үйрөтүүнү өркүндөтүүнүн концепциясы”. “Кутбилим”. 17.08.2012-жыл. Концепцияны иштеп чыккандар: С. Рысбаев, К. Добаев, Б. Абдухамидова.